

OVERHEIDSGESTUURDE DYNAMIEKEN VAN BURGERPARTICIPATIE IN HET BRUSSELS GEWEST

Inventaris van de initiatieven en blik op het beleid inzake
participatieve democratie (2023-2024)

Dienst Participatie in het Brussels Gewest

JUNI 2025

COLOPHON

Auteur

Guillaume Petit, projectverantwoordelijke bij de Dienst Participatie in het Brussels Gewest

Leescommissie

perspective.brussels : Antoine de Borman, Jorge Puttemans, Ilse Taideman, Coralie Van der Stieghelen, Stéphanie Willems

Externe experts: Jehan Bottin (UCLouvain) Emilie Van Haute (ULB)

Voltooiingsdatum

Juin 2025

Contact

participatie@perspective.brussels

Verantwoordelijke uitgever

Antoine de Borman – Algemeen directeur van perspective.brussels

Naamsestraat 59 – 1000 Brussel

Wettelijk depot :

D/2025/14.054/09

Reproductie is toegestaan op voorwaarde dat de bron wordt vermeld.
(Creative Commons Attribution 4.0 International License) (CC BY-SA)

INHOUDSTAFEL

Overheidsgestuurde dynamieken van burgerparticipatie in het Brussels Gewest.....	1
Inventaris van de initiatieven en blik op het beleid inzake participatieve democratie (2023-2024)	
1 Een inventaris ter ondersteuning van het Gewest en de betrokken participatieactoren.....	5
1.1. Inspelen op een behoefte aan kennis en duidelijkheid.....	5
1.2. Informatie over overheidsgestuurde participatie bundelen en in perspectief plaatsen	6
1.3. Transparantie vergroten en opvolging mogelijk maken.....	7
2 Welke methodologie is geschikt om onze kennis over beleidsparticipatie op te bouwen?..	8
2.1. Voorbereidende fase: identificatie en analyse van de bestaande gegevens	8
2.1.1 <i>Onderzoeksprojecten over de “deliberatieve golf”</i>	9
2.1.2 <i>Communicatie door lokale overheden over hun aanbod aan burgerparticipatie.....</i>	11
2.1.3. <i>De structurering van een markt voor participatieve democratie via een regionale opdrachtcentrale</i>	14
2.2. Informatie verzamelen via een vragenlijst voor de organiserende autoriteiten	15
3 Wat zijn de belangrijkste nuttige inzichten uit de inventaris?.....	16
3.1. Toename van initiatieven voor burgerparticipatie.....	16
3.2. Geografische en institutionele spreiding	16
3.3. Participatieniveaus en duur van de initiatieven	16
3.4. Selectie van deelnemers en inschakeling van dienstverleners	16
3.5. Opvolging en resultaten van de participatieprocessen.....	16
4 Een blik op het participatiebeleid in Brussel.....	17
4.1. Wie organiseert initiatieven voor burgerparticipatie?	18
4.2. Vooral recente projecten, met een opleving sinds 2019	21
4.3. Duurtijd van het project en permanente participatieruimten: fasering en verankering van participatie	21
4.4. Participatieprocessen met een focus op ruimtelijke ordening en leefomgeving	23
4.5. Mobilisatietools: geringe verspreiding van loting.....	26
4.6. De participatieniveaus: raadpleging, co-constructie, beslissing, delegatie?	27
4.6.1. <i>Participatieve initiatieven van raadpleging tot co-constructie</i>	28
4.6.2. <i>Mogelijkheid tot delegatie zonder medebeslissing</i>	29
4.7. Inschakeling van externe dienstverleners	30
4.8. Budgetten voor de participatieve initiatieven.....	31
4.9. Welke gevolgen worden er gegeven aan de initiatieven voor burgerparticipatie?.....	32

4.9.1.	<i>Een totaalvisie gericht op de follow-up van projecten en de communicatieve invloed.....</i>	32
4.9.2.	<i>Twee voorbeelden van de stappen die worden genomen om een volgrecht te creëren.....</i>	35
5.	Conclusie: Naar een meer participatieve cultuur.....	38
5.1.	Begrenzingsen en veranderingen van de praktijken.....	38
5.2.	Niveaus van participatie en engagement.....	39
5.3.	Toekomstige doelstellingen van de Dienst Participatie.....	39
6.	Geciteerde referentiewerken.....	40

1. EEN INVENTARIS TER ONDERSTEUNING VAN HET GEWEST EN DE BETROKKEN PARTICIPATIEACTOREN

De Regering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG) beschouwt burgerparticipatie als een democratische kernwaarde en een essentiële voorwaarde voor een geslaagde ontwikkeling van het Gewest. In 2019 wordt in de nota aan de leden van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering over de oprichting van een Dienst Participatie van het Gewest als eerste strategische doelstelling het volgende naar voren geschoven: “**vaststellen van een kader dat de participatieve democratie versterkt**”, met als operationele doelstelling “**in kaart brengen van de dynamieken die reeds in het Brussels Gewest aanwezig zijn**”. Die dienst werd in 2022 opgericht binnen perspective.brussels.

Tijdens zijn eerste werkingsjaar vroeg de Dienst Participatie in het Brussels Gewest (DPBG) aan verschillende actoren op het terrein om een stand van zaken en hun aandachtspunten te formuleren. Uit deze ontmoetingen kwamen een aantal terugkerende signalen naar voren: het gebrek aan informatie over vroegere en lopende processen, **onvoldoende zichtbaarheid en transparantie op gewestelijk niveau en een gebrek aan duidelijkheid over de participatieve ambitie van elk initiatief**. Al deze aandachtspunten sluiten aan bij de doelstellingen van de DPBG en worden uitgebreid toegelicht in de [visienota die in 2022 werd gepubliceerd](#).

1.1. Inspelen op een behoefte aan kennis en duidelijkheid

De inventaris antwoordt op een vaak geuite behoefte aan meer inzicht in bestaande initiatieven, met als doel de zichtbaarheid en het overzicht te verbeteren.

Hij heeft tot doel :

- > Een overzicht te bieden van burgerparticipatieprocessen die door overheidsinstanties in het Brussels Gewest worden georganiseerd.
- > Inzicht te geven in welke initiatieven rond een bepaald thema en/of binnen een specifieke geografische zone zijn ondernomen, met welke methoden en voor welke doelgroepen.
- > Toegang te kunnen verschaffen tot informatie en resultaten van zowel vroegere en lopende projecten.
- > De gemeenschap van publieke actoren die bij de burgerparticipatie betrokken zijn zichtbaar te maken en verbinding te stimuleren binnen die gemeenschap.

De inventaris is een instrument dat bijdraagt aan een samenhangende en opbouwende dynamiek in het hele Brussels Gewest, gevoed door lokale, gemeentelijke en gewestelijke initiatieven. **Hij verbindt de functie van archief en etalage: enerzijds biedt hij een historisch overzicht van afgeronde initiatieven, anderzijds toont hij de actuele dynamieken op vlak van burgerparticipatie.**

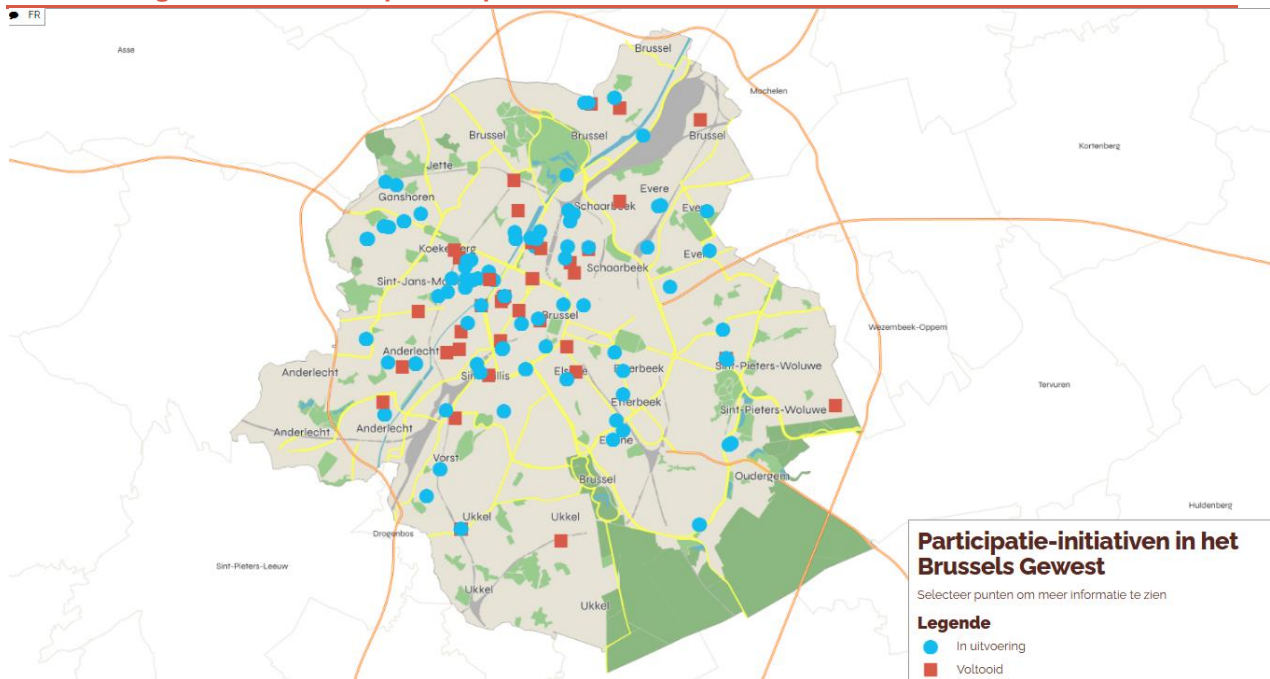
1.2. Informatie over overheidsgestuurde participatie bundelen en in perspectief plaatsen

De online [kaart van initiatieven](#) op de website [participatie.brussels](#) is een handige tool voor projectleiders die zich inzetten voor burgerparticipatie in het Brussels Gewest en die hun initiatieven meer zichtbaarheid willen geven.

Deze kaart wordt continu bijgewerkt en vormt een informatieruimte waar ambtenaren, actoren uit de verenigingswereld en burgers elkaar vinden. Zij houden bestaande democratische ruimtes levendig of creëren nieuwe.

Bij het schrijven van deze tekst **bevat de online inventaris op [participatie.brussels](#) 148 initiatieven voor burgerparticipatie.**

Afbeelding 1 : kaart van participatieve initiatieven in het Brussels Gewest

Bron : Screenshot van de kaart <https://participatie.brussels/initiatieven/?viewmode=map>

De tekst "[Waarvoor dient participatie?](#)", gepubliceerd op [participatie.brussels](#), geeft een definitie van de "initiatieven voor burgerparticipatie" als een vorm van participatieve en deliberatieve democratie die:

- > **burgers raadpleegt en samenbrengt bij het besluitvormingsproces**, als onderdeel van de ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van overheidsbeleid,
- > of hen **in staat stelt zich te organiseren om samen op te treden als antwoord op, of ter interpellatie** van politieke en administratieve verantwoordelijken.

Hier focussen we op het eerste onderdeel. De eerste ronde van de enquête richtte zich vooral op ambtenaren van de besturen, waardoor we **een participatieaanbod konden documenteren en in kaart**

brengen dat wordt aangeboden door instellingen van openbaar nut en gemeentelijke en gewestelijke besturen, die een doelgroep (burgers, gebruikers, inwoners) willen betrekken bij hun overheidsbeleid.

Hoewel de inventaris 2023-2024 zich richt op publieke participatie, zullen toekomstige werkzaamheden dit verder verdiepen en actualiseren, én uitbreiden naar andere vormen van burgerparticipatie.

1.3. Transparantie vergroten en opvolging mogelijk maken

De inventaris is ook bedoeld om **de transparantie en de opvolging van participatieprocessen te verbeteren:**

Welke vragen zijn er gesteld? Welke projecten werden besproken? Met wie? En wat waren de resultaten?

Met het platform participatie.brussels helpt de inventaris om richting te geven aan burgerparticipatie in het Brussels Gewest. Een inventaris biedt betere kennis en de stelt organiserende overheden **in staat om hun opvolgingsplicht in de praktijk na te komen**. Deze opvolging is de tegenhanger van het recht op participatie voor burgers en middenveldorganisaties die betrokken zijn bij het overleg met overheidsinstanties. Zo'n kennisinstrument alleen is natuurlijk niet voldoende om die opvolging concreet te realiseren, maar het is wel een van een essentiële voorwaarde om burgerparticipatie beter in het overheidsbeleid te verankeren.

2. WELKE METHODOLOGIE IS GESCHIKT OM ONZE KENNIS OVER BELEIDSPARTICIPATIE OP TE BOUWEN?

Op de pagina's 8-15 worden de gegevens en methodologie gedetailleerd beschreven. Ze geven een beeld van de voorafgaande of aanvullende fasen bij het opstellen van de vragenlijst, die de belangrijkste bron van informatie voor de inventaris vormt.

Een samenvatting van de resultaten staat in het volgende deel (p. 16), vóór de gedetailleerde uitwerking op pagina 17.

“Een inventaris van participatie? Ja, misschien, maar bestaat die niet al?”

Voordat we de initiatiefnemers van projecten vroegen bij te dragen aan een inventaris van initiatieven voor burgerparticipatie in het Brussels Gewest, wilden we deze terechte vraag beantwoorden op basis van bestaand onderzoek en beschikbare bronnen. Zo bevestigden we de waarde van het ontwikkelen van een gewestelijke inventaris op basis van originele gegevens.

2.1. Voorbereidende fase: identificatie en analyse van de bestaande gegevens

Om de enquête via een vragenlijst, de belangrijkste bron voor de inventaris, vorm te geven en uit te werken, werden verschillende elementen samengebracht:

Kwalitatieve gegevens:

- > Samenvattingen van een vijftiental **interviews**, afgenomen in 2021 tijdens een stage in het departement Territoriale Strategie van perspective.brussels
- > Verslagen van ongeveer vijftien van de dertig **ontmoetingen** die de Dienst Participatie in 2022 organiseerde
- > Nota's en verslagen van zeventien **interviews**, afgenomen tussen maart en juli 2023 door Romina Cornejo Escudero, Paolo Ruaro en Guillaume Petit voor de Dienst Participatie. Deze interviews gebeurden met gemeenteraadsleden (2), ambtenaren verantwoordelijk voor burgerparticipatie in gemeentebesturen (12) en vaste afgevaardigden van verenigingen (3)

Kwantitatieve gegevens:

- > **Databanken** uit de wetenschappelijke literatuur over Belgische participatiemechanismen, in het bijzonder deliberatieve mini-publics
- > **Online informatie** verzameld via van negentien gemeentelijke websites
- > **Referentietabellen** van de opdrachtcentrale voor burgerparticipatie

De kwalitatieve gegevens uit de interviews, zijn niet systematisch geanalyseerd voor deze publicatie, maar dienden om categorieën te ontwikkelen en de vragen en formuleringen van de enquête te testen.

Daarnaast hadden de ontmoetingen en interviews van de DPBG in 2022 en 2023 ook een communicatieve en relationele functie: het bekendmaken van het bestaan, de opdrachten en de diensten van de DPBG.

Voor de interviews tussen maart en juli 2023 werden met alle gemeentebesturen een eerste contact en een vervolgspraak opgenomen. Tijdens deze periode werden vertegenwoordigers, ambtenaren of verkozenen van de gemeenten Anderlecht, Oudergem, Sint-Agatha-Berchem, Etterbeek, Vorst, Ganshoren, Jette, Koekelberg, Schaarbeek, Ukkel en Watermaal-Bosvoorde geïnterviewd. De interviews duurden één tot twee uur en volgden dezelfde interviewgids. Ambtenaren van Brussel, Elsene, Molenbeek, Sint-Gillis en Sint-Pieters-Woluwe werden ook geïnterviewd, maar zonder gids. De gemeenten Evere, Sint-Joost-ten-Node of Sint-Lambrechts-Woluwe reageerden in deze periode niet op de uitnodiging.

De kwantitatieve gegevens werden systematisch geanalyseerd en dienen als aanvullende input om de informatie in de inventaris te verifiëren en de analyses in deze publicatie te versterken. De volgende drie onderdelen geven een overzicht van deze gegevens en het nut ervan.

De drie samengevatte verkenningen vertegenwoordigen verschillende perspectieven op burgerparticipatie, namelijk:

1. **onderzoek in de politieke wetenschappen over deliberatieve democratie**
2. **lokale politieke communicatie en**
3. **de markt van participatieve démocratie.**

Door deze perspectieven te vergelijken, ontstaat een geconsolideerd overzicht van het aanbod van overheidsgeïnitieerde participatie in het Brussels Gewest.

2.1.1. Onderzoeksprojecten over de “deliberatieve golf”

Verschillende wetenschappelijke publicaties hebben de hypothese van een “deliberatieve golf” uitgewerkt, voortbouwend op het werk van de OESO. Na de [aanbeveling van de raad van de OESO over de openheid van de overheid](#), aangenomen in 2017, bouwde het directoraat Openbaar Bestuur een database op en publiceerde het rapport *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions*, waarin leden worden aangemoedigd om “mee te liften op de deliberatieve golf” (OESO, 2020).

Deze aanpak, gebaseerd op de compilatie van internationale gegevens, werd herhaald door een onderzoeksteam van de ULB in het kader van het project “Politicize”, gefinancierd door de European Council of Research (Paulis et al., 2021). Dankzij deze grootschalige projecten kunnen we enkele gegevens over België en Brussel verzamelen.

Voor België zijn daarnaast meer gedetailleerde bronnen beschikbaar. Een eerste databank, samengesteld door een team van onderzoekers, bevat 38 deliberatieve mini-publics tussen 2001 en 2018, zoals beschreven in een studie gepubliceerd door de *Courrier hebdomadaire du CRISP* (Vrydagh et al., 2020) en geactualiseerd tot 51 gevallen in de *European Political Science Review* (Vrydagh, 2023a). Een tweede bron is materiaal uit een gezamenlijke studie van de ULB en de VUB, gefinancierd door het bedrijf Itsme, met 76 cases.

In de onderstaande tabel worden deze bronnen samengebracht. Voor elke bron is het aantal geregistreerde gevallen afgebouwd van het internationale niveau tot het Brusselse Gewest, waarbij de meest recente Brusselse initiatieven worden vermeld.

Tabel 1 : Overzicht van de beschikbare databanken

Bron	Totaal aantal gevallen	Waarvan in België	Waarvan in het BHG	Waarvan sinds 2019
OCDE, 2023 (2020)	733	20	11	2
Politicize, 2021	105	21	5	2
Itsme, 2023	-	76	35	17
EPSR, 2023	-	51	28	7

De eerste stap in dit onderzoek was het opbouwen van een historische en nationale kijk op deliberatieve mini-publics, met informatie die teruggaat tot het begin van de jaren 2000 en betrekking heeft op heel België. Zo wordt duidelijk hoe verschillende lokale contexten deel uitmaken van een breder fenomeen. Tegelijk zet deze informatie ons ertoe aan de reikwijdte ervan te relativeren. Tussen 2001-2021 lag het jaarlijkse gemiddelde aantal mini-publics in België immers onder de twee, en dit tot in 2016. Vanaf 2017 stijgt dat aantal tot gemiddeld vijf.

Uit de gegevens blijkt ook het engagement van lokale besturen bij de verspreiding van deze democratische innovaties, vooral op gewestelijk niveau, dat goed is voor ongeveer een derde van de Belgische initiatieven. De gegevens benadrukken ook het belang van het Brussels Gewest: het neemt, over alle bevoegdheidsniveaus heen, de helft van alle Belgische gevallen voor zijn rekening.

Vergeleken met de gewestelijke inventaris van participatieve initiatieven is er een groot verschil in de omvang en types participatiemechanismen. Deze onderzoeksprojecten focussen op “deliberatieve mini-publics”, gedefinieerd als “een door loting gekozen vergadering van burgers die beraadslagen over een welbepaalde politieke kwestie om aanbevelingen te formuleren” (Paulis, Talukder, Vrydagh, 2022).

Er zijn ook andere bronnen ter aanvulling van die tabel, die vooral focust op dat formaat van deliberatieve democratie. Zo noemt een artikel over participatieve budgetten in Franstalig België (Jacquet, Minsart, Dodeigne, 2024) zes gevallen in het Brussels Gewest, allemaal na 2019.

Bovendien is de inventaris van ULB-VUB voor Itsme, niet beperkt tot de mini-publics, wat verklaart waarom die meer gevallen telt. In die online databank staan diverse “soorten tools” met ruime definitie, vooral participatieve en deliberatieve mechanismen (consensusconferenties, burgervergadering, burgerpanel, burgerbegroting), gevolgd door “enquête/peiling/raadpleging”, die online enquêtes en fora voor openbare raadpleging combineren, en tenslotte “gedecentraliseerde” tools (zoals evenementen in de openbare ruimte) of “experimentele” tools (bijvoorbeeld ludieke methodes). In deze databank worden verschillende edities van hetzelfde mechanisme als aparte gevallen geteld, wat de tweede verklaring is voor het hogere aantal. Door deze brede definitie van deliberatieve mini-publics zijn de gegevens minder geschikt voor precieze tellingen. Het gepubliceerde rapport lost deze empirische moeilijkheid op door geen details van concrete gevallen te tonen, maar te kiezen voor een typologie van initiatieven en de wettelijke mogelijkheden voor participatie op verschillende overheidsniveaus. Zo is er slechts één mogelijkheid op federaal niveau en in het Vlaamse Gewest (petities); drie in het Waalse en Brusselse Gewest (petitie, volksraadpleging en gemengde overlegcommissies) en één in de Duitstalige Gemeenschap (permanente burgerdialoog). Op gemeentelijk niveau zijn er uiteenlopende mogelijkheden: burgerbegroting, adviesraad, burgerinterpellatie, lokale volksraadpleging en petitie.

De Dienst Participatie heeft op participatie.brussels een [overzichtstabel van het rechtskader voor burgerparticipatie](#) gepubliceerd, waarin elke mogelijkheid gekoppeld wordt aan haar wettelijke basis.

Verder vertonen alle vergeleken databases verschillen in detailniveau (zoals lotingsvoorwaarden, soorten procedures, aantal deelnemers, enz.), afhankelijk van hun onderzoeksvragen. Dit detailniveau is moeilijk te evenaren in de gewestelijke inventaris, vanwege drie uitdagingen: **het in kaart brengen, het bijwerken van de verzamelde informatie en het openlijk beschikbaar maken ervan.**

Deze observaties hielpen ons bij het definiëren van categorieën en een relevante scope voor de inventaris van participatieve initiatieven. **Bovenal maakte de combinatie van databanken het mogelijk om de kwaliteit van de verzamelde gegevens voor de gewestelijke inventaris te controleren, zeker wat betreft mini-publics en burgerpanels.** Van de recente gevallen (2019-heden) werden, na selectie, een twintigtal unieke gevallen geïdentificeerd die binnen de perimeter van een Brusselse gewestelijke inventaris vallen. **Hiervan is de helft terug te vinden in de antwoorden op de vragenlijst, een kwart werd toegevoegd via blanco formulieren en een kwart werd uiteindelijk niet opgenomen** omdat het supragewestelijke, vooral Europese initiatieven betrof die in het Brussels Gewest plaatsvonden.

2.1.2. Communicatie door lokale overheden over hun aanbod aan burgerparticipatie

Een andere manier om zicht te krijgen op de ruimten voor beleidsgestuurde participatie is door rechtstreeks de informatie te raadplegen die gemeentebesturen op hun websites ter beschikking stellen. De onderstaande twee tabellen tonen de resultaten van een bevraging die in 2023 werd uitgevoerd bij de 19 gemeenten van het Gewest.

Tabel 2 geeft een overzicht van wat die gemeenten online delen, met aandacht voor de gebruikte termen. Tabel 3 geeft een samenvatting aan de hand van vijf categorieën: "Burgerbegroting; Specifiek platform of specifieke website; Adviesraad; Projectoproep of subsidies; Ontmoetingen en bezoeken aan de wijk" en vermeldt of het gemeentebestuur al dan niet een dienst voor burgerparticipatie in zijn organigram heeft opgenomen.

Tabel 2 : Overzicht van de participatiemechanismen zoals vermeld op de specifieke pagina's van de websites van de 19 gemeentebesturen

Gemeente	Online lijst	Gemeente	Online lijst
Anderlecht	Participatiehuis Wijkcomités Projectoproepen Megafon, mijn stem voor mijn wijk	Sint-Jans-Molenbeek	Wijkcontracten Participatieworkshops (2021)
Oudergem	Assemblee van de Inwoners Gedeelde Begroting wij.oudergem.be	Sint-Gillis	G1060 ideeën Permanente burgerraad Duurzame Wijkcontracten
Sint-Agatha-Berchem	Huis van de Participatie en het Burgerschap Adviesraden Wijkcomités Recht op interpellatie door de inwoners op de gemeenteraad Buurtinformatienetwerk (BIN)	Sint-Joost-ten-Node	Adviesraden Wijkcomités Wijkcontracten Openbare onderzoeken

Gemeente	Online lijst	Gemeente	Online lijst
Etterbeek	<ul style="list-style-type: none"> Adviesraden Wijkraden Diagnosewandelingen Recht op burgerinitiatief IN'Etterbeek Online platform 	Schaarbeek	<ul style="list-style-type: none"> Wijkcomités Wijkhuizen en buurruimten Burgerinterpellatie Duurzame Wijkcontracten Jeugdraad
Evere	<ul style="list-style-type: none"> Workshops van de democratie (week van de lokale democratie) Wijkraden 	Ukkel	<ul style="list-style-type: none"> Burgerbegroting Recht op interpellatie Subsidie ondersteuning burgerproject
Vorst	<ul style="list-style-type: none"> Informatie- en raadplegingssessies Vorstse Burgerraad Burgerontmoetingen Burgerinterpellatie Online platform 	Stad Brussel	<ul style="list-style-type: none"> Wijkraad Burgerbegroting Overlegcomités Openbaar onderzoek en overlegcommissie Stadsvernieuwingscontracten Online platform
Ganshoren	<ul style="list-style-type: none"> Online platform 	Watermaal-Bosvoorde	<ul style="list-style-type: none"> Burgerbegroting Gemeentelijke Adviesraad van Senioren Borden met poëzie Wijkvergaderingen Opvang van vluchtelingen Borden met affiches
Elsene	<ul style="list-style-type: none"> Burgerbegroting Wijkcomités Adviesraden Burgerinitiatieven De gemeenteraad interpelleren Burgerontmoetingen 	Sint-Lambrechts-Woluwe	<ul style="list-style-type: none"> Burgerparticipatiecode Burgerbegroting
Jette	<i>Informatie niet beschikbaar</i>	Sint-Pieters-Woluwe	<ul style="list-style-type: none"> Online platform
Koekelberg	<ul style="list-style-type: none"> Experiment in de openbare ruimte Voetgangerszone Bronté LAB Wijkcomités en lokale initiatieven Speelstraten Mondelinge vragen en interpellaties door burgers 		

Tabel 3 : Overzicht van soorten participatiemechanismen per gemeente

	Burger -begroting	Specifiek platform of specifieke website	Adviesraad	Projecto proep of subsidie s	Ontmoetingen en bezoeken aan de wijk	Totaal =	Specifieke dienst of functie in de administratie
Anderlecht	0	1	0	1	1	3	ja
Oudergem	1	1	1	0	0	3	ja
Sint-Agatha- Berchem	0	0	1	0	0	1	ja
(Stad) Brussel	1	1	1	0	0	3	ja
Etterbeek	0	1	1	0	0	2	ja
Evere	0	0	1	0	0	1	nee
Vorst	0	1	1	0	1	3	ja
Ganshoren	0	1	1	0	0	2	nee
Elsene	1	1	1	0	1	4	ja
Jette	0	0	0	0	0	0	nee
Koekelberg	0	0	0	0	0	0	nee
Sint-Jans- Molenbeek	0	0	0	0	0	0	nee
Sint-Gillis	0	1	1	0	0	2	ja
Sint-Joost-ten- Node	0	0	1	0	1	2	nee
Schaarbeek	0	0	0	0	0	0	nee
Ukkel	1	1	0	1	1	4	ja
Watermaal- Bosvoorde	1	1	0	0	0	2	ja
Sint- Lambrechts- Woluwe	1	0	0	0	0	1	nee
Sint-Pieters- Woluwe	0	1	0	0	0	1	non
SAMEN	6	11	10	2	4	X	10/19

Volgens de informatie op hun website zijn Elsene, Ukkel, Oudergem, Vorst, Stad Brussel en Anderlecht de gemeenten die het meest actief communiceren over hun gemeentelijke participatieprocessen. Deze gemeenten hebben ook het vaakst een specifieke dienst voor participatie binnen hun bestuur. Van de elf gemeenten die minstens twee soorten participatiemechanismen organiseren, vermeldt driekwart een functie voor participatie in hun organigram, tegenover slechts één van de andere acht gemeenten.

Toch moet deze informatie met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Ten eerste was de informatieverzameling gericht op de webpagina's over "burgerparticipatie" en "lokale democratie". Hierdoor worden vooral vaste en structurele participatievormen weergegeven, terwijl eenmalige of projectgebonden initiatieven, zoals tijdelijke overlegmomenten gelinkt aan actuele gebeurtenissen of participatie bij infrastructuurwerken, buiten beeld blijven. Bovendien geeft de inventaris slechts een momentopname weer: sommige initiatieven verdwijnen of veranderen, bijvoorbeeld wanneer ze gekoppeld zijn aan eenmalige subsidies of te maken krijgen met personeelwissels binnen de administratie.

Ten tweede gaat het om een binaire inventarisatie (aanwezig/ niet aanwezig) die geen recht doet aan bepaalde lokale nuances en contextuele verschillen. Dat blijkt ook uit de verschillen tussen de twee tabellen: niet alle elementen die door de gemeenten worden genoemd, zijn opgenomen in de voorgestelde samenvatting. Deze methode is dus gevoelig voor de communicatie- en woordkeuzes van elke gemeente. Zo is bijvoorbeeld de term "burgerbegroting", vaak een verzamelnaam voor uiteenlopende praktijken, waardoor de term meerduidelijk is¹.

Uiteindelijk hebben alle elementen in dit overzicht wel geholpen om de inhoud van de inventaris te verifiëren en waar nodig aan te vullen door het toevoegen van niet-gedetailleerd items. Zo onderstreept dit werk opnieuw de centrale rol van het gemeentelijk niveau in het aanbod van burgerparticipatie in het Brussels Gewest.

2.1.3. De structurering van een markt voor participatieve democratie via een regionale opdrachtcentrale

De overheidsgestuurde participatie is grotendeels tot stand gekomen via diensten die door private actoren (ondernemingen, verenigingen, zelfstandigen) worden geleverd. Die diensten worden contractueel vastgelegd via overheidsopdrachten die worden toegekend op basis van offerteaanvragen en oproepen tot mededinging. Deze wisselwerking tussen professionele aanbieders en de publieke vraag heeft geleid tot het ontstaan van een markt voor participatieve democratie, waarin spelers met verschillende specialisaties actief zijn (Nonjon, Mazeaud, 2018).

¹ Zie online: "Burgerbegrotingen: een overzicht in het Brussels Gewest", <https://participatie.brussels/tools/participatiemechanismen/projectoproepen-en-burgerbegrotingen/prkatiijkvoorbeeld-burgerbegrotingen-een-overzicht-inhet-brussels-gewest/>.

Om in te spelen op het toenemend gebruik van externe dienstverleners en om het dagelijkse werk van de besturen en de projectverantwoordelijke te ondersteunen, heeft de Dienst Participatie een [opdrachtcentrale](#) opgezet. Die centrale, actief sinds 2024, biedt toegang tot zes percelen van veelgevraagde diensten voor de uitvoering van een project. Elk perceel groepeert een selectie van maximaal zes consortia.

Om toegelaten te worden, moest elk kandidaat een dossier indienen met een overzicht van commerciële referenties uit de voorbije vijf jaar, die verband houden met het onderwerp van het perceel. Op basis van de verstrekte referenties werden de relevante ervaring en professionele capaciteiten van de kandidaten beoordeeld. Die referenties vormen tegelijk een belangrijke databron om de dynamiek van de participatiemarkt in het Brussels Gewest beter te begrijpen, omdat ze inzicht geven in de recente geschiedenis van overheidsopdrachten.

De databank bevat de commerciële referenties van **45 dienstverlenende ondernemingen** actief in burgerparticipatie voor de **periode 2018-2022**. Na het verwijderen van dubbels blijven er **263 vermeldingen** over, waarvan **228 in België**. Niet alle vermeldingen gaan over een gelokaliseerd participatiemechanisme. Na hercodering bleken **96 vermeldingen gekoppeld te zijn aan een initiatief voor burgerparticipatie**, volgens de definitie in de gewestelijke inventaris.

Deze gegevens helpen om de informatie in de gewestelijke inventaris beter te contextualiseren. Enerzijds laten ze toe om te verifiëren of genoemde overheidsopdrachten die in de referenties van de dienstverleners worden genoemd, ook effectief zijn opgenomen in de inventaris. Anderzijds maken ze zichtbaar welke overheden opdrachtgever waren, en of zij tot de groep behoren die input heeft geleverd voor de inventaris.

2.2. Informatie verzamelen via een vragenlijst voor de organiserende autoriteiten

De belangrijkste bron voor de inventaris is een vragenlijst die werd verspreid onder alle Brusselse besturen en via de contacten die werden verzameld door de Dienst Participatie.

De vragenlijst bevat een twintigtal informatievelden. Het eerste deel gaat over de algemene beschrijving van het initiatief: organisatie, titel, inhoud, tijdsverloop, schaal, type, ...). Het tweede deel nodigt uit om details toe te voegen over de behandelde thema's en de participatiegraad. Het derde deel gaat in op aspecten zoals mobilisatie, loting, budget en betrokken dienstverleners. Details van de antwoorden op dit derde deel worden niet verstrekt op het platform. De vragenlijst eindigt met informatie over de opvolging van het initiatief en contactgegevens voor het publiek.

De **verspreiding van de vragenlijst** vond plaats **tussen mei en september 2023** en leverde **98 gedetailleerde antwoorden** op: 89 in het Frans en 9 in het Nederlands. De antwoorden werden vervolgens vergeleken met de informatie die verzameld werd via de websites van de gemeentebesturen. Op basis van die vergelijking werden **50 extra initiatieven toegevoegd als niet-gedetailleerde fiches**, met de vermelding "*fiche in afwachting van een update*".

3. WAT ZIJN DE BELANGRIJKSTE NUTTIGE INZICHTEN UIT DE INVENTARIS?

3.1. Toename van initiatieven voor burgerparticipatie

Uit de inventaris blijkt een **recente stijging in het aantal initiatieven voor burgerparticipatie** die door overheidsinstanties worden georganiseerd. We stellen een merkbare toename vast vanaf 2019.

3.2. Geografische en institutionele spreiding

De gewestelijke kaart toont initiatieven in alle delen van het Brussels Gewest, met een hogere concentratie in het noorden en het westen. Op institutioneel vlak blijkt dat **twee derde van de vermelde initiatieven gemeentelijk georganiseerd is**, terwijl de overige voornamelijk afkomstig zijn van gewestelijke besturen of instanties, met enkele voorbeelden van de Vlaamse Gemeenschapscommissie. Wat de schaal van de besproken projecten betreft, valt op dat de wijk het uitgangspunt vormt. Wat betreft de sector van het overheidsoptreden, **duikt het thema “stedelijke inrichting en leefomgeving” veruit het vaakst op**.

3.3. Participatieniveaus en duur van de initiatieven

Per definitie beperkt geen enkel initiatief dat in de inventaris is opgenomen, zich tot informatieverstrekking zonder enige mogelijkheid tot meningsuiting door het publiek. De gemelde participatieniveaus richten zich vooral op **raadpleging en co-constructie**. Daarnaast stellen we vast dat er in meer initiatieven sprake is van delegatie dan van medebeslissing.

De geïnventariseerde participatieve processen zijn van een bepaalde duur. Zeer korte processen (minder dan drie maanden) zijn zeldzaam. Daarentegen is er een aanzienlijk aantal initiatieven permanent, in de zin dat ze regelmatig worden vernieuwd om nieuwe kwesties aan te pakken, wat een teken kan zijn dat routine-initiatieven na verloop van tijd ingeburgerd zijn geraakt.

3.4. Selectie van deelnemers en inschakeling van dienstverleners

Wat de selectie van de deelnemers betreft, **blijft loting de uitzondering**: slechts één op de tien initiatieven maakt er gebruik van. Eén feit wordt op grote schaal waargenomen: **het frequente beroep op externe ondersteuning: in drie op de vier gevallen worden dienstverleners ingeschakeld via overheidsopdrachten**.

3.5. Opvolging en resultaten van participatieprocessen

Tot slot wordt er **bijzondere aandacht besteed aan de opvolging en de resultaten van de participatieprocessen**. Buiten mechanismen die rechtstreeks financiering voor de burgerprojecten voorzien, blijkt uit de verzamelde informatie dat de follow-up en de resultaten vooral bestaan uit: het bundelen en communiceren van de resultaten, het verwerken van die input in lopende beleidsprojecten en de organisatie van nieuwe participatiemomenten. Mechanismen die specifieke aandacht besteden aan de follow-up van de bijdragen en het geven van feedback over de mate waarin er rekening mee is gehouden, zijn echter nog eerder uitzondering dan regel.

4. BLIK OP HET BELEID ROND PARTICIPATIEVE DEMOCRATIE IN BRUSSEL

In dit deel bespreken we de analyse van de antwoorden op de vragenlijst die tussen mei en september 2023 is verspreid.

De vragenlijst is beschikbaar op: <https://participatie.brussels/communiceren-over-mijn-initiatief/>

Hoe kunnen participatieve initiatieven worden gecategoriseerd en in kaart gebracht?

De categorisatie en spatialisatie van de initiatieven voor burgerparticipatie brengt grote methodologische uitdagingen met zich mee. Het is vaak moeilijk om deze initiatieven precies te “lokaliseren” en te “situeren”.

Ten eerste beïnvloeden gemaakte keuzes de cartografische voorstelling van **initiatieven, die niet altijd samenvallen met een duidelijk afgebakende perimeter of locatie**. In dit geval kozen we ervoor om het postadres van de organiserende instantie te gebruiken. Deze keuze vergroot het gewicht van gebieden met een hogere institutionele dichtheid.

Ten tweede merkten we dat het moeilijk is om burgerparticipatie nauwkeurig te situeren binnen een overheidsbeleid. Dat probleem werd besproken met de projectverantwoordelijken. Moeten we het hebben over een volledig programma of over een specifiek proces? **De schalen overlappen, projecten vloeien in elkaar over en omvatten andere activiteiten dan alleen het organiseren van de burgerparticipatie, die op verschillende tijdstippen en locaties en manieren kan plaatsvinden.**

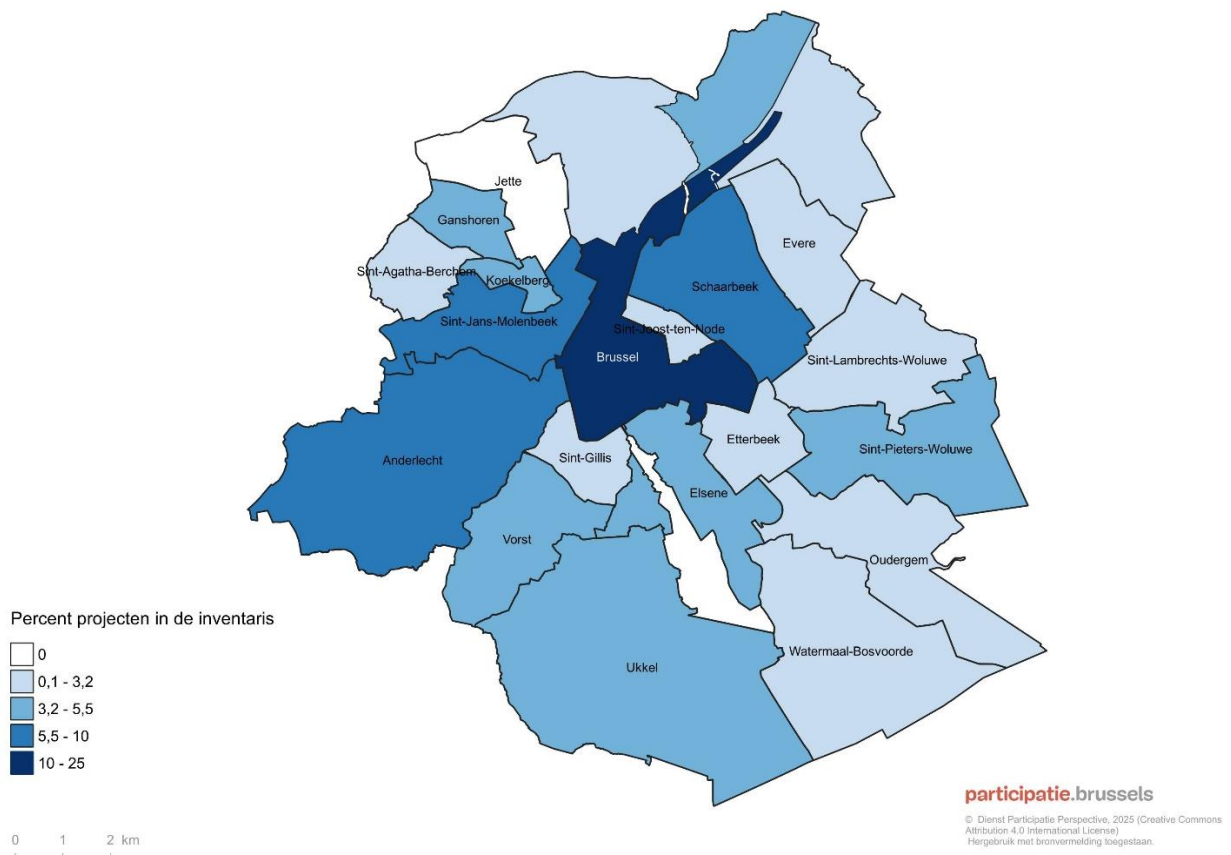
In de gewestelijke inventaris kozen we er daarom in het algemeen voor om **één cartografisch coördinaat toe te wijzen** aan elk participatiemechanisme. Dat betekent dat elk wijkcontract, stadsvernieuwingscontract, schoolcontract of richtplan van aanleg wordt weergegeven met slechts één punt op de kaart. Dit geldt ook voor een gewestelijk programma als “Vooruit met de wijk!” van Leefmilieu Brussel, of verschillende gemeentelijke burgerbegrotingen, waarvoor we geen details geven over alle onderliggende projecten en initiatieven die in dat kader worden uitgevoerd. In deze gevallen kan men niet verder inzoomen op de kaart, en moet men de specifieke website van het mechanisme raadplegen of de pagina's met “praktijkvoorbeelden” op participatie.brussels.

Uit deze observaties blijkt dat, tenzij we ons beperken tot losstaande participatievormen, zoals een burgervergadering of een burgerbegroting, **burgerparticipatie vaak deel uitmaakt van een breder beleidsprogramma of als fase van een stadsproject**. Willen we dus alle vormen van burgerparticipatie in kaart brengen, dan moeten we ze ook beschouwen als onderdeel van het overheidsbeleid, zelfs wanneer het slechts gaat om informatieve of raadplegende fasen. Door alle projecten op te nemen die zich als participatief profileren, moeten we ook de vraag durven stellen naar de kwaliteit van die participatie, en waakzaam zijn voor misbruik en de instrumentalisering ervan (IEB, 2022). Kortom, de cartografie staat voor twee uitdagingen: ze moet een overzicht bieden, maar ook nuance aanbrengen – niet alleen om de omvang van participatie zichtbaar te maken, maar ook om er betekenis aan te geven.

4.1. Wie organiseert initiatieven voor burgerparticipatie?

De kaart illustreert de verdeling van de inventarisgegevens volgens de gemeentelijke perimeters. De ruimtelijke verdeling benadrukt het gewicht van de stad Brussel, die goed is voor 22% van de vermeldingen. Daarna volgen drie gemeenten in het noorden en/of westen: Anderlecht, Schaarbeek en Molenbeek. Met andere woorden: de dichtstbevolkte gemeenten, die over het algemeen meer middelen hebben of meer in aanmerking komen voor bepaalde programma's, zijn beter vertegenwoordigd in de inventaris.

Figuur 2 : Verdeling van de inventarisgegevens volgens de gemeentelijke perimeters

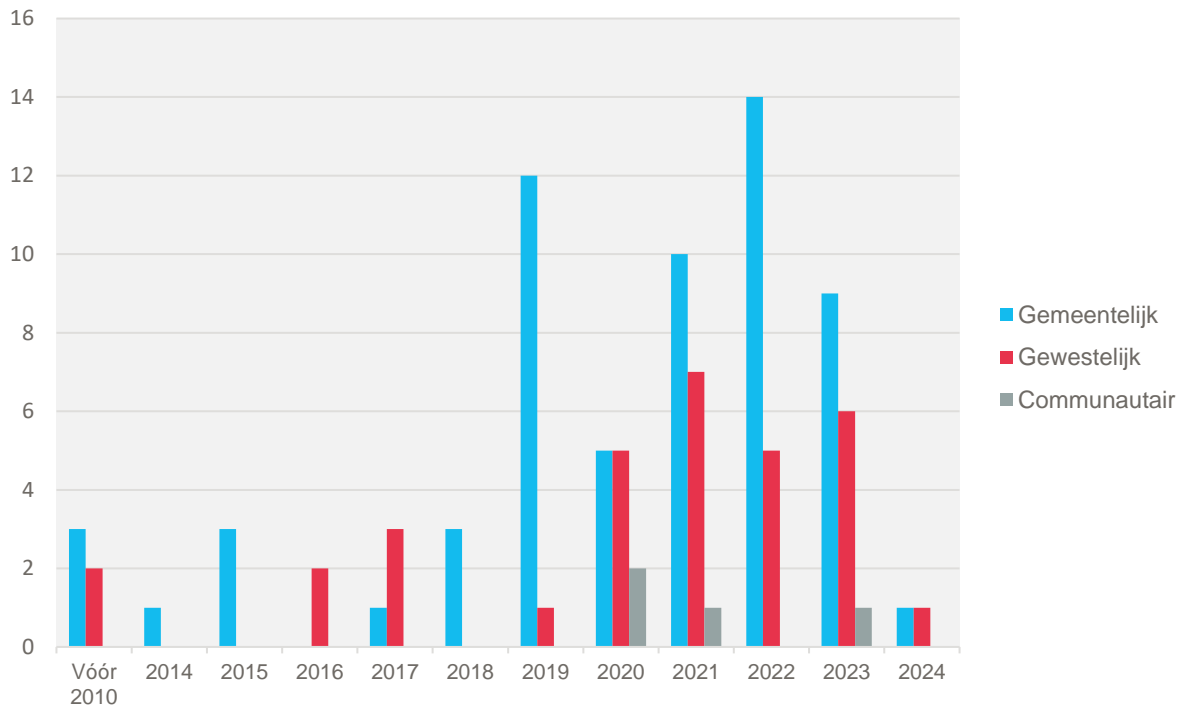
Tabel 4 geeft een gedetailleerdere lijst van alle organisaties en administraties die in de inventaris zijn opgenomen.

Tabel 4: Openbare instellingen genoemd in de gewestelijke inventaris

Naam van de organisatie	Antwoord op de vragenlijst (N=98)	Online inventarisatie (N=50)	%
VZW	2	-	VZ
Gemeente: Anderlecht	7	2	6%
Gemeente: Oudergem	-	3	2%
Gemeente: Sint-Agatha-Berchem	1	4	3%
Gemeente: Brussel	11	7	12%
Gemeente: Etterbeek	1	1	1%
Gemeente: Evere	1	2	2%
Gemeente: Vorst	2	3	3%
Gemeente: Ganshoren	2	4	4%
Gemeente: Elsene	-	5	3%
Gemeente: Koekelberg	3	1	3%
Gemeente: Sint-Jans-Molenbeek	4	2	4%
Gemeente: Sint-Gillis	-	2	1%
Gemeente: Sint-Joost-ten-Node	-	3	2%
Gemeente: Schaarbeek	6	1	5%
Gemeente: Ukkel	7	1	5%
Gemeente: Watermaal-Bosvoorde	3	-	2%
Gemeente: Sint-Lambrechts-Woluwe	-	2	1%
Gemeente: Sint-Pieters-Woluwe	8	-	5%
Leefmilieu Brussel	4	-	3%
Brussel Plaatselijke Besturen (BPB)	1	-	1%
Brusselse Woning	2	-	1%
Molenbeekse Woningen	1	-	1%
Brussels Parlement	3	-	2%
Perspective.brussels	19	7	18%
Maatschappij voor Stedelijke Inrichting (MSI)	1	-	1%
Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij (BGHM)	3	-	2%
MIVB	2	-	1%
Vlaamse Gemeenschapscommissie	4	-	3%

Om een antwoord te geven op de vraag wie burgerparticipatie in het Brussels Gewest organiseert, kunnen we participatie situeren aan de hand van twee complementaire vraagstellingen: het **bevoegdheidsniveau** en de **schaal van het project**.

Figuur 3: Verdeling van de participatieve initiatieven per bestuursniveau

Wat het bestuursniveau betreft, is twee derde van de geïnventariseerde initiatieven gemeentelijk. Een derde is gewestelijk, met daarnaast een klein aantal projecten onder leiding van communautaire instellingen.

Voor de schaal van de participatieprojecten onderscheidt de vragenlijst vier niveaus, waarbij meerdere antwoorden mogelijk zijn: specifieke plaats of voorziening, wijk, gemeente, gewest. Het **niveau van de wijk springt eruit**: het werd in 65% van alle antwoorden genoemd. Daarna volgen de specifieke locatie (37%), dan de gemeente (23%) en tot slot het gewest (15%). De initiatieven voor participatieve democratie blijken dus stevig geworteld in een bepaalde geografische nabijheid.

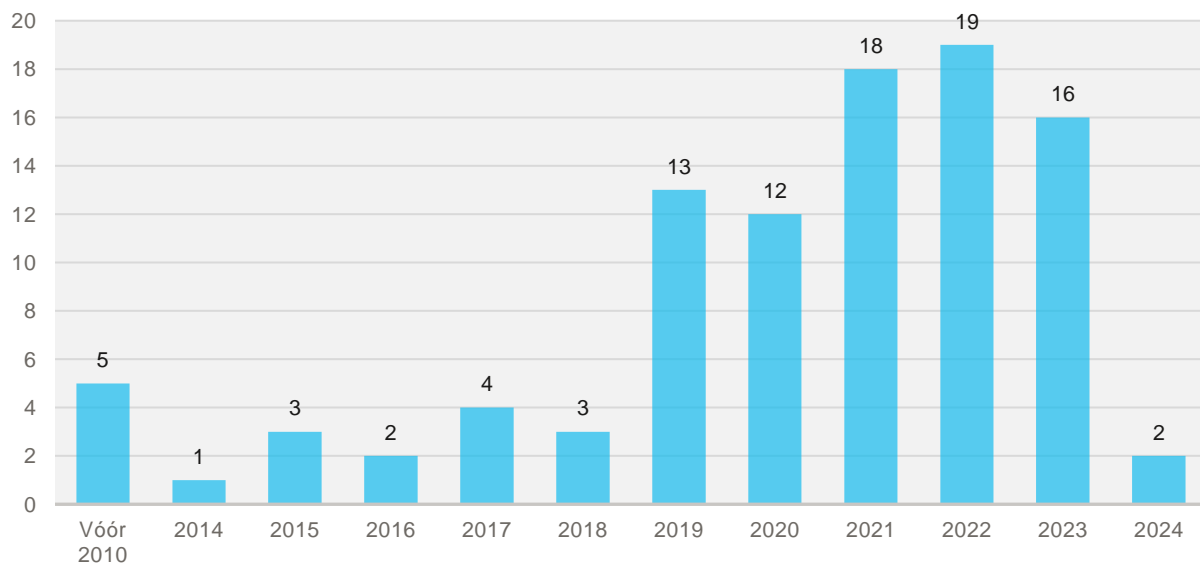
Dat een derde van de antwoorden “specifieke locatie” vermeldt, suggereert een zeer lokale vorm van participatie. Deze visie moet worden genuanceerd. Als we meervoudige antwoorden uitsluiten en ons richten op de twee derde van de antwoorden die één enkel schaalniveau noemen, dan blijft de verdeling dezelfde (wijk 32%, gemeente 15%, gewest 10%) maar daalt het aandeel “specifieke locatie”, naar 7%. Het gaat dan vooral om workshops rond bouw-, renovatie- of planningsprojecten voor een bepaalde plek of infrastructuur. Vaak wordt een specifieke locatie gecombineerd met een wijkniveau (25%), wat overeenstemt met de filosofie van programma's die een voorziening willen verankeren in haar omgeving (zoals projectoproepen voor sociale woningen van de openbare vastgoedmaatschappij, schoolcontracten, tijdelijke bezettingen, deeltuinen, enz.).

Samengevat, als we de schaal van het project vergelijken met het bestuursniveau, dan geldt het volgende: **een vijfde van de initiatieven is op gewestelijk niveau, en een derde daarvan wordt effectief georganiseerd door gewestelijke instellingen, hetzij via hun bevoegdheden, hetzij door financiering**. Gemeentelijke initiatieven zijn vooral lokaal gesitueerd: wijk (66%), gemeente (32%) en/of specifieke locatie (29%). Gewestelijk initiatieven zijn meer verspreid: ze hebben vooral betrekking op een specifieke locatie (58%) en/of wijk (71%), soms op het hele gewest (32%), maar bijna nooit – en nooit uitsluitend – op een gemeentelijke schaal (6%). Communautaire initiatieven (4%) bestrijken altijd het hele gewest.

4.2. Vooral recente projecten, met een opleving sinds 2019

Op het moment dat de informatie werd verzameld, tussen het voorjaar en het najaar van 2023, was het merendeel van de gerapporteerde initiatieven nog aan de gang (53%). Als we rekening houden met de aangekondigde einddata, krijgen we deze bijgewerkte theoretische verdeling voor het einde van het jaar 2024: 38% van de initiatieven zou nog aan de gang zijn, tegenover 62% initiatieven die nu voltooid zouden moeten zijn.

Figuur 4: Verdeling van antwoorden per jaar waarin het initiatief van start ging

Van de antwoorden op de vragenlijst heeft 18% betrekking op projecten die vóór 2019 van start gingen. De overgrote meerderheid van de antwoorden is geconcentreerd aan de rechterkant van de grafiek: 82% van de vermelde initiatieven is gestart tussen 2019 en 2023, gelijkmatig gespreid over deze periode (tussen 12% en 19% voor elk jaar). **Deze meting weerspiegelt een dubbele realiteit: het feit dat er vanaf die periode meer participatiemechanismen zijn en het feit dat de informatie over projecten uit de huidige legislatuur toegankelijker is en vlotter wordt gedeeld.**

Politologen onderscheiden in een recente studie “vier participatiegolven” in België (Bottin J. et al., 2024): **2000-2011: opkomst** van mini-publics; **2010-2011: politieke crisis**; **2009-2019: verspreiding** van mini-publics; **2019-2024: institutionele experimenten**. De stijging die sinds 2019 zichtbaar is in de gewestelijke inventaris, lijkt dus samen te vallen met de bredere verspreiding en de eerste tekenen van een sterkere institutionele verankering van participatiemechanismen, in gang gezet door de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 en de gewestverkiezingen van 2019.

4.3. Duurtijd van het project en permanente participatieruimten: fasering en verankering van participatie

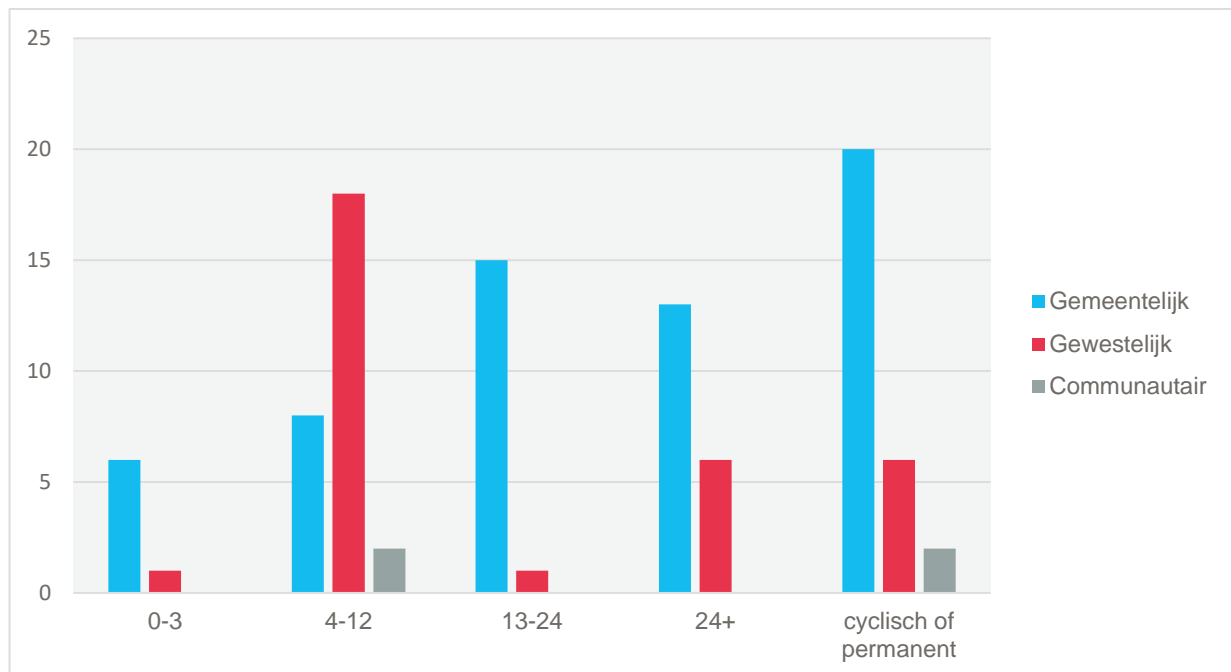
Aan de hand van de verzamelde gegevens kunnen we **een gemiddelde looptijd inschatten van de participatieprocessen die door overheden worden georganiseerd**. Hiervoor gebruiken we de begin- en einddatum zoals opgegeven door de projectleiders. Deze gegevens maken niet noodzakelijk een

onderscheid tussen de momenten van participatie zelf en de bredere tijdslijn van het programma waarin de participatie is ingebed. In de meeste gevallen primeert dat laatste.

Daardoor kan de notie van “afronding” of “afsluiting” van participatie, opgevat volgens de logica van een project of financiering, ter discussie worden gesteld. In de praktijk blijkt **dat ongeveer driekwart van de zogenaamde “lopende” projecten in feite permanente of cyclische participatieruimten zijn** (bijvoorbeeld een adviesraad of een terugkerende burgerassemblee), **die dus niet bedoeld zijn om “afgerond” te worden zoals een klassiek project**, met een duidelijk begin, einde en budget. Deze moeilijkheid om participatie in de tijd af te bakenen, overlapt met eerder genoemde uitdagingen (p.17) de geografische aggregatie van initiatieven van uiteenlopende omvang op de gewestkaart - initiatieven die evengoed kunnen worden opgevat als regeling, project of programma.

Kijken we enkel naar de afgeronde projecten, dan valt op dat **zeer weinig projecten (7%) een zeer korte looptijd hebben (minder dan drie maanden)**. De meeste initiatieven duren **één jaar (29%) of twee jaar (16%)**. Projecten die langer duren (19%), zijn vaker participatiemechanismen die ingebed zijn in ruimere programma's, zoals wijkcontracten of onderzoeksprojecten die zich over meerdere jaren (drie à vier) uitstrekken. Ook hier blijkt dat **de opgegeven tijdslijn meestal verwijst naar de budgetten**.

Figuur 5: Verdeling van de participatieve initiatieven naar duurtijd (in maanden) en bestuursniveau

De tendens lijkt te zijn dat gemeenten participatie steeds meer op lange termijn proberen te verankeren. Een derde van de gemeentelijke initiatieven is cyclisch of permanent van aard, en de helft van de participatieprojecten loopt minstens over één jaar, en vaak zelfs langer. Daartegenover staan de initiatieven op gewestelijk niveau, die vooral voornamelijk geconcentreerd zijn binnen een tijdspanne van vier tot twaalf maanden (56%). Slechts een vijfde van de gewestelijke projecten is cyclisch of permanent.

Voorbeelden van zulke gewestelijke initiatieven zijn: de Adviesraden van Huurders; Programma 101e% (BGHM) / Vooruit met de Wijk!; Burgerassemblee voor het klimaat (Leefmilieu Brussel) / Petities met recht op gehoor; Deliberatieve Commissies (Verenigde Assemblée van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie; Brussels Hoofdstedelijk Parlement; Franstalig Brussels Parlement).

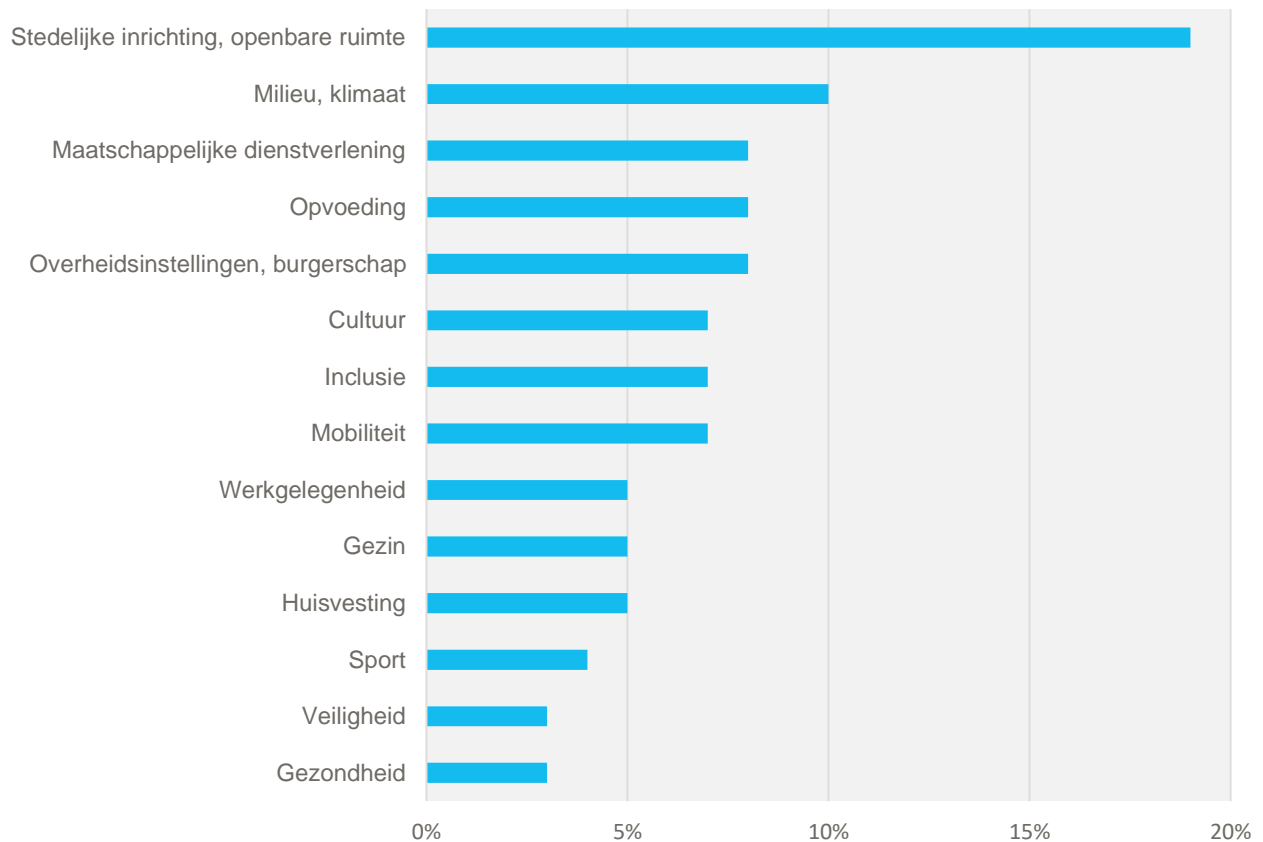
De looptijd van de participatieve initiatieven wordt vooral bepaald door drie belangrijke factoren: de **fasering van de stadsprojecten** waarin participatiegolven zijn ingebed, de **ambtstermijn van de verkozenen** die het initiatief nemen, en de beschikbare **projectfinancieringen** die vaak enkel ruimte laat voor eenmalige experimenten. **In elk van deze situaties rijst de vraag: Is het wenselijk en haalbaar om bepaalde ruimten voor participatie te verankeren zodat ze cyclisch of permanent worden, los van projectduur, ambtstermijn of financiering? Of is het net beter om binnen een dynamiek van tijdgebonden projecten te blijven om het risico van vermoeidheid en uitputting te vermijden?**

4.4. Participatiemechanismen voornamelijk gericht op de ruimtelijke ordening en de leefomgeving

De initiatieven voor burgerparticipatie beslaan **verschillende thema's**. Van de thema's die in de vragenlijst worden voorgesteld, kiezen de meeste respondenten er meerdere: **82% vermeldt er minstens twee, 37% meer dan drie en 11% minstens tien**. Sommige antwoorden geven zelfs "alle thema's" aan, wat wijst op de open, transversale aard van bepaalde participatieruimten, zoals een burgerbegroting of een wijkcontract, waarin een grote diversiteit aan projecten aan bod kan komen. Figuur 6 toont hoe vaak de verschillende thema's genoemd worden, waarbij "stedelijke inrichting en openbare ruimte" het vaakst voorkomt.

Figuur 6: Verdeling van meervoudige antwoorden op de vraag: “Over welke thema’s gaat het initiatief?”

Op basis van de beschrijvingen in de meervoudige antwoorden kende de Dienst Participatie elk initiatief een “hoofdthema” toe. Deze vereenvoudigde indeling is terug te vinden in tabel 5, waarin alleen thema’s zijn opgenomen die minstens 5% van de initiatieven vertegenwoordigen. Thema’s die deze drempel niet haalden - zoals Jeugd, Senioren, Handicap, Onderwijs en Werkgelegenheid - zijn niet opgenomen in de tabel.

Tabel 5: Belangrijkste thema’s van participatieprocessen

	Inventaire (n=98)
Ruimtelijke ordening, openbare ruimte, wijk	51%
Budgettering	10%
Ecologische transitie	9%
Mobiliteit	8%
Overheidsinstellingen, burgerschap	7%
Huisvesting	6%

Deze prioritering, in overeenstemming met de algemene verdeling, benadrukt vooral de uitdagingen rond stadsontwikkeling en openbare ruimte.

Dit thema omvat alle initiatieven die verband houden met de verschillende beleidsmaatregelen voor stadsvernieuwing en stedelijke herwaardering, zoals het Duurzaam Wijkcontract (DWC), Stadsvernieuwingscontract (SVC), As- en huizenblokcontract (AHC), richtplan van aanleg (RPA), Schoolcontract. In dit verband stellen we vast dat **gewestelijke initiatieven rond ruimtelijke ordening zich gedeeltelijk concentreren in de gemeenten met de armste bevolking**, d.w.z. met het laagste gemiddelde belastbaar inkomen per inwoner, dus onder het gewestelijk gemiddelde (BISA 2022). Het gaat onder meer om Sint-Joost-ten-Node, Sint-Jans-Molenbeek, Anderlecht, Koekelberg, Schaarbeek en Sint-Gillis, samen goed voor 65% van de vermeldingen van dit thema. Toch betekent deze hoge dichtheid niet dat participatieve mechanismen in deze noordwestelijke gemeenten oververtegenwoordigd zijn wanneer we alle thema's en bestuursniveaus in beschouwing nemen.

Naast dergelijke programma's zijn er op gemeentelijk niveau vooral lokale herontwikkelingen, bijvoorbeeld op het niveau van een locatie (toelating tot vergroening) of een wijk (herinrichting van een plein). Hierbij moet worden opgemerkt dat de inbedding van de Dienst Participatie binnen perspective.brussels heeft gezorgd voor een directe toegang tot gegevens over ruimtelijke ordening. **Toch blijft ruimtelijke ordening een sterk vertegenwoordigd participatiethema.** Dat wordt ook bevestigd in het methodologische hoofdstuk (p.14) via een aanvullende analyse van de referenties voor overheidsopdrachten van de dienstverleners van de opdrachtcentrale. Volgens deze analyse is het thema "stedelijke inrichting" ook daar het meest voorkomend, goed voor een derde (30%) van de verwijzingen.

Naast dit hoofdthema springt ook het belang van thema-overschrijdende participatiemechanismen in het oog: burgerbegrotingen, wijkenvolven of projectoproepen vertegenwoordigen 10% van de initiatieven. Daarnaast zijn er initiatieven die gericht zijn op reflectie over het algemeen overheidsbeleid, opgenomen onder het label "overheidsinstellingen, burgerschap" (7%), met voorbeelden zoals de deliberatieve commissies van het Brussels Parlement of het VGC-project *Stadspiratie*.

Andere veelvoorkomende thema's zijn: ecologische transitie, mobiliteit en huisvesting, stuk voor stuk klassieke domeinen van overheidsbeleid.

Deze thema's weerspiegelen ook een zekere affiniteit tussen actiedomeinen en bestuursniveaus. Zo is ruimtelijke ordening gelijk verdeeld tussen het gemeentelijke niveau (54%) en het gewestelijke niveau (46%), net als huisvesting. Daarentegen komen thema's als **ecologische transitie en mobiliteit vaker voor op gemeentelijk vlak**, net als het overgrote deel van burgerbegrotingen.

Tot slot worden alle vermeldingen uit de inventaris ook gecategoriseerd per soort initiatief. Deze methode van herindeling werd voorgesteld door de Dienst Participatie en is van toepassing op alle 148 initiatieven in de inventaris.

Tabel 6: Verdeling van de initiatieven volgens type participatiemechanisme

Type participatiemechanisme	T	%
Raadpleging over de ruimtelijke ordening	74	50%
Adviesraad	22	15%
Projectoproep en Burgerbegroting	20	14%
Burgerpanels, deliberatieve mini-publics	8	5%

Digitaal platform	8	5%
Openbare raadpleging (ruimtelijke ordening niet meegerekend)	6	4%
Openbare vergaderingen en wijkbezoeken	5	3%
Burgerinitiatieven	4	3%
Petitie	1	1%
Total	148	100%

Deze classificatie bevestigt het hoge aandeel van “raadplegingen over de ruimtelijke ordening en de leefomgeving”, die de helft (50% N=74) van de punten op de gewestelijke kaart uitmaken. Dit wijst erop dat openbare raadplegingen over andere thema’s dan ruimtelijke ordening zeldzaam zijn. Daarnaast is er een goede vertegenwoordiging van instrumenten als participatieve budgettering en adviesraden, die beide vooral gebruikelijk zijn op gemeentelijk niveau. Tot slot zijn er ook enkele voorbeelden van “democratische innovaties”, zoals deliberatieve mini-publics en online participatieplatforms, elk goed voor 5% van de vermeldingen.

4.5. Mobilisatietools: geringe verspreiding van loting

Als het gaat om het werven van deelnemers, **gebruikt slechts een minderheid van de initiatieven loting**, 6% doet dit uitsluitend, en nog eens 6% combineert loting met andere methoden om een groep samen te stellen. Het gaat daarbij vooral om burgerassemblees of bewonersraden, zoals de burgerassemblee voor het klimaat van Leefmilieu Brussel; de bewonersassemblee van de gemeente Oudergem; wijkraden van de gemeente Etterbeek en Stad Brussel, of de jongerenraad van Sint-Pieters-Woluwe). Ook deliberatieve commissies van het Brussels Parlement en burgerpanels in het kader van bredere participatiemechanismen, zoals Megafon in Anderlecht of een burgerpanel gekoppeld aan een Duurzaam Wijkcontract.

Daarnaast beantwoordde 82% van de respondenten de open vraag “Welke mobilisatiemiddelen worden er aangewend?” De meest voorkomende antwoorden verwijzen naar een mix van praktijken uit het maatschappelijk werk, het verenigingsleven, communicatie en *campagnevoering*.

Meest gebruikte woorden in antwoorden op de vraag over mobilisatiemiddelen

Meer dan 10 voorkomens:	(in) (van) de buurt (30); Verenigingen (25); Flyers (21); Affiches, billboards (15)
Meer dan 5 voorkomens:	E-mail, mails, mailinglijst (10); sociale netwerken (9); (contact) op straat, (aanwezigheid in, werk in) het veld (8); winkels, handelaren (8); kraam (7); tijdschrift, krant (6)
4-5 voorvallen :	Huis-aan-huis (5) ; Website (5) ; Nieuwsbrief (5) ; Permanentie (5) ; Workshop (5) ; Alle-bakken (4) ; Sit-in openbare ruimte (4)

4.6. De participatieniveaus: raadpleging, co-constructie, beslissing, delegatie?

De zogenoemde “participatieniveaus” vormen een veelgebruikte manier om initiatieven voor overheidsgestuurde participatie te categoriseren. De inventaris van de participatie in het Brussels Gewest vormt hierop geen uitzondering en classificeert de projecten op basis van hun mate van invloed op het politieke besluitvormingsproces. De Dienst Participatie licht dit verder toe in een [online tekst over de “participatieniveaus”](#).

Deze manier van categoriseren weerspiegelt een politieke tijdsvisie, met een duidelijk onderscheid tussen een fase voor en een fase na “de” beslissing. In de praktijk bestaat overheidsoptreden echter uit opeenvolgende scènes en interacties tussen betrokken partijen, waardoor het beslissingsproces minder duidelijk afgebakend en meer iteratief wordt. Toch blijft de relatie tot de uiteindelijke beslissing een cruciale informatiebron voor deelnemers, omdat die een idee geeft van de reikwijdte van hun invloed op een bepaald onderwerp of project. In de inventaris wordt dit verder gespecificeerd aan de hand van de actiemogelijkheden van deelnemers: luisteren, een mening uiten, een collectief advies opbouwen, meebeslissen of acties uitvoeren.

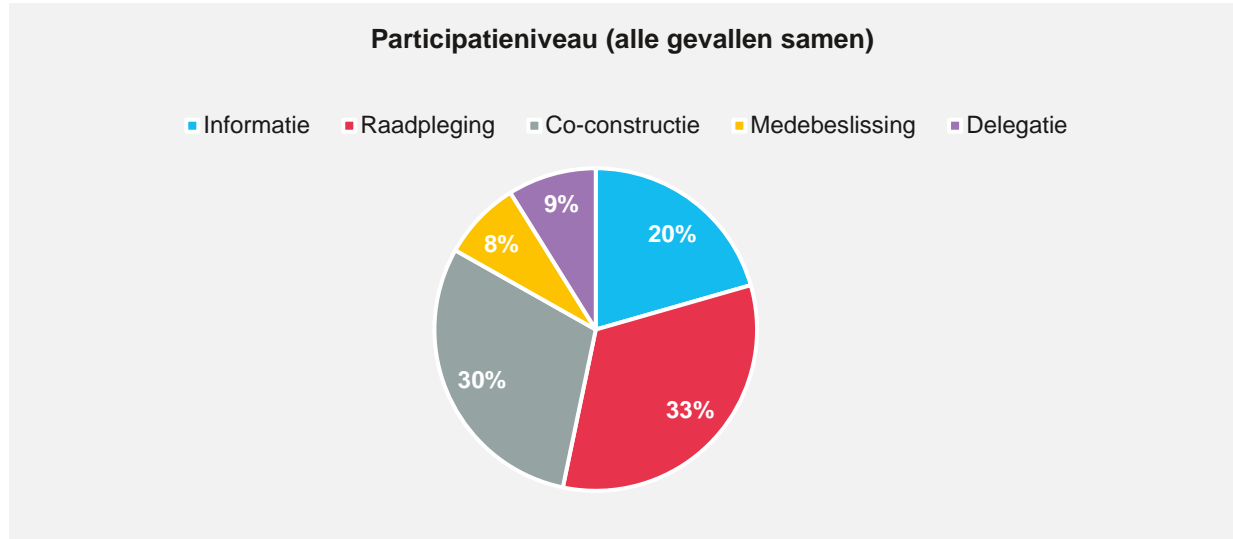
Projectleiders die hun initiatief indienden, konden kiezen uit de volgende vijf participatieniveaus, afhankelijk van de band met de beslissing:

- Informatie (*openbaarmaking, transparantie*)
- Raadpleging (*luisterbereidheid, meningen*)
- Co-constructie (*dialogoog, belanghebbend*)
- Medebeslissing (*machtsdeling*)
- Delegatie (*autonomie*)
- Ik weet het niet

Deze vraag werd in 99% van de gevallen beantwoord. De Dienst Participatie heeft ervoor gekozen de gegeven antwoorden niet te corrigeren of te herinterpreteren, om de projectverantwoordelijken de ruimte te laten voor een eigen invulling. De hier weergegeven resultaten hebben dus een declaratief karakter.

4.6.1. Participatieve initiatieven van raadpleging tot co-constructie

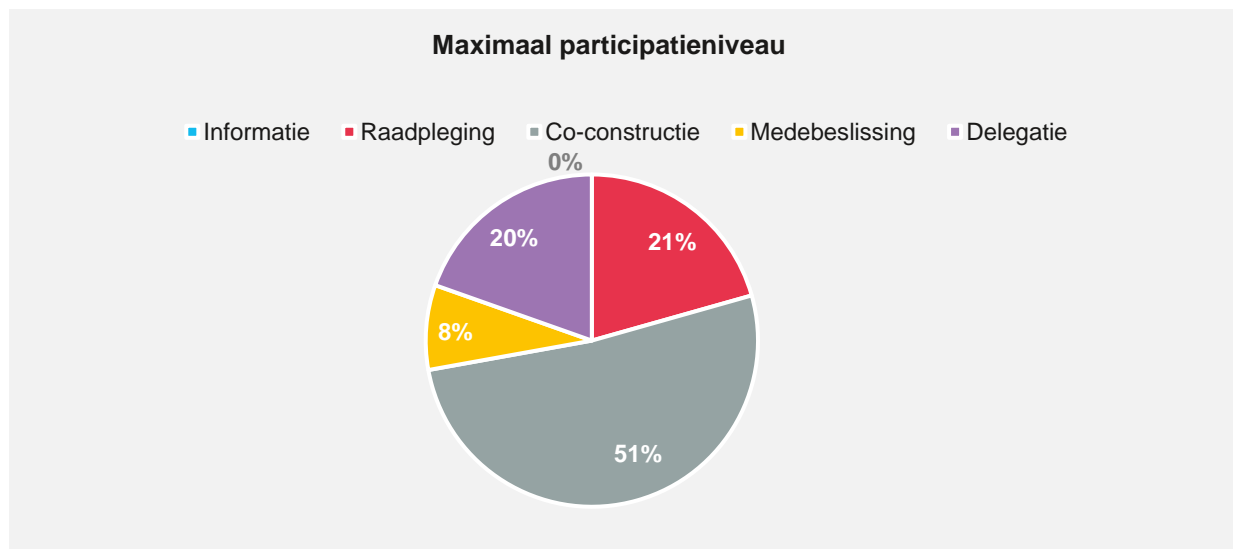
Figuur 7: Frequentie van vermelding van de participatieniveaus

Over alle vermeldingen heen **verwijst 20% van de antwoorden naar informatie, 33% naar raadpleging, 30% naar co-constructie, 8% naar medebeslissing en 9% naar delegatie.** Deze onderverdeling markeert duidelijk een ondergrens van informatie- en raadpleging en een bovengrens van medebeslissing en delegatie.

Bij eenzelfde initiatief kan meer dan één participatieniveau worden aangeduid. Dat gebeurt in de meerderheid van de gevallen: 17% vermeldt minstens twee niveaus, en 42% zelfs drie of meer. De meest voorkomende combinatie is informatie, raadpleging en co-constructie, goed voor bijna een derde van alle antwoorden.

Figuur 8: Verdeling van de maximale participatieniveaus

Wanneer we kijken naar het hoogste participatieniveau per initiatief, dan zien we dat de **verdeling nog sterker geconcentreerd is rond co-constructie.** Deze categorie fungeert vaak als een veilig antwoord

en komt voor bij iets meer dan de helft van de initiatieven. De andere helft bestaat uit: 1/5 die stopt bij raadpleging, 1/5 delegatie die delegatie aangeeft en 1/10 die medebeslissing noemt.

Er kunnen vraagtekens geplaatst worden bij de afbakening van de categorieën, vooral wat betreft het onderscheid daartussen, in het bijzonder tussen “raadpleging” en “co-constructie”, en tussen “medebeslissing” en “delegatie”. Zo worden sommige “burgerbegrotingen” afwisselend geclassificeerd als “medebeslissing” of “delegatie”. De term **delegatie** wordt overigens zelden gebruikt om het zelfbeheer van een dienst of beleidsaspect aan te duiden. Meestal verwijst delegatie naar **de financiering** van initiatieven, of wordt het gebruikt in de betekenis van **samen uitvoering geven aan een project**, zoals participatieve beleidswerven of collectieve acties (bijvoorbeeld collectieve composteerplaatsen, deeltuinen, enz.)

Het onderscheid tussen raadpleging en co-constructie blijkt in de praktijk moeilijk te definiëren. De voorkeur voor **co-constructie** in veel antwoorden wijst mogelijk op sociale wenselijkheid. Deze keuze **laat toe om te stellen dat participatie verder gaat dan louter raadpleging, zonder zich te binden aan concrete besluitvorming of budgettaire verantwoordelijkheid**. Toch vereist co-constructie een onderscheid met overleg, door de ruimte voor echte beraadslaging en het feit dat de deelnemers, inclusief de overheid, op gelijke voet betrokken worden bij het formuleren van gedeelde oplossingen.

4.6.2. Mogelijkheid tot delegatie zonder medebeslissing

Om de categorisering naar participatieniveau nauwkeuriger te maken, bevat de inventaris een extra gegeven: de **mate van betrokkenheid die wordt geboden aan de deelnemers**.

Luisteren

Een mening uiten

Een collectieve mening opbouwen

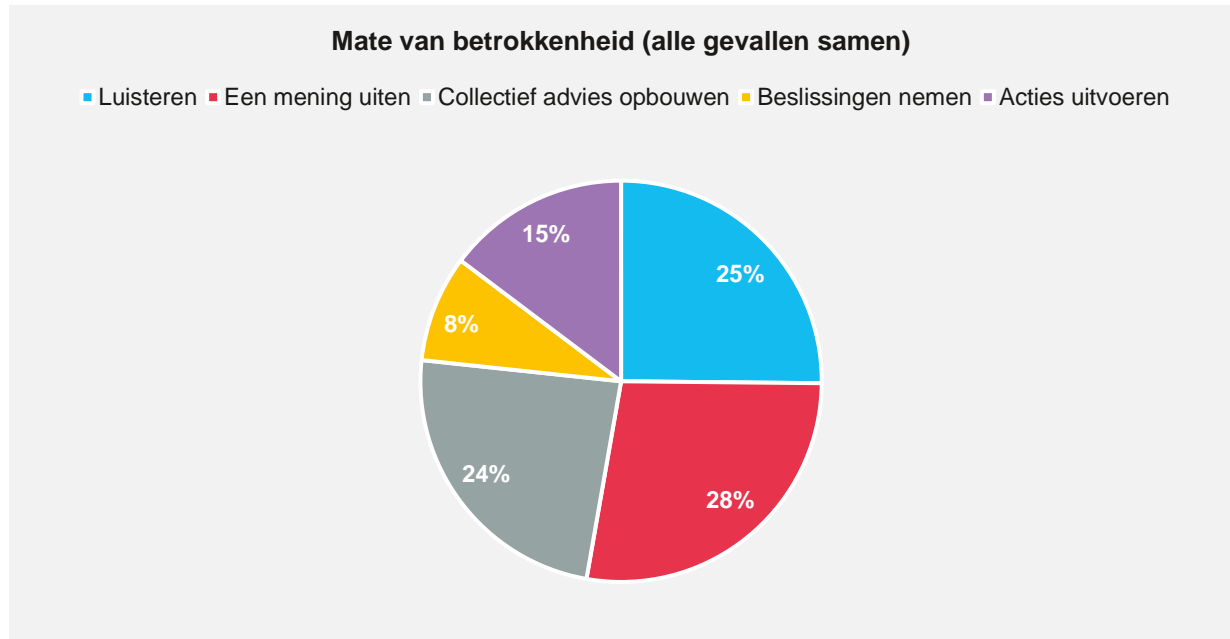

Beslissingen nemen

Acties ondernemen

Figuur 9: Frequentie van vermelding van de engagementsniveaus

Deze herlezing bevestigt het communicatieve en dialogische karakter van veel initiatieven, met **driekwart van de vermeldingen verdeeld over “luisteren”, “mening uiten” en “collectief advies formuleren”**. Wanneer het gaat over aspecten die dichter bij de besluitvorming liggen – “beslissingen nemen” – of zelfs delegatie impliceren – “acties uitvoeren” –, blijkt dat vooral dat laatste meer betrokkenheid vraagt dan het eerste. Bij nadere beschouwing van de gegevens zien we dat er sprake is van een brede interpretatie van betrokkenheid. We kunnen hier drie vormen onderscheiden: participatiemechanismen die formeel de mogelijkheid tot actie of medezeggenschap bieden, maar die in de praktijk vaak beperkt blijven tot een symbolische rol; initiatieven waarbij de mogelijk centraal staat en die vaak gelijkgesteld worden aan subsidiëring en, ten slotte, burgerinitiatieven die per definitie gericht zijn op het ondernemen van actie, zoals collectieve moestuinen of lokale verenigingsprojecten.

Over het algemeen komen raadpleging, co-constructie en delegatie voor op alle bestuursniveaus. Maar de weinige participatiemechanismen waarin sprake is van echte medebeslissing, bevinden zich uitsluitend op gemeentelijk niveau. Wat het soort mechanisme betreft, valt op dat vooral “projectoproepen en burgerbegrotingen” bedoeld zijn om de besluitvorming te beïnvloeden, terwijl “raadplegingen over ruimtelijke ordening en leefomgeving” het merendeel vormen van raadplegings- of co-constructiemechanismen.

4.7. Inschakeling van externe dienstverleners

Het inschakelen van externe dienstverleners voor de organisatie of uitvoering van burgerparticipatie komt zeer vaak voor: **73% van de respondenten antwoordt bevestigend op de vraag “Doet u in het kader van dit burgerparticipatie-initiatief een beroep op externe dienstverleners?”** Deze uitbesteding hangt samen met de schaal van het project: bij **alle gewestelijke initiatieven wordt externe ondersteuning ingezet, tegenover twee derde van de gemeentelijke initiatieven**. Daarnaast speelt ook het **beschikbare budget** een duidelijke rol: tot 50.000 euro wordt in 60% van de gevallen een beroep gedaan op dienstverleners; boven de 50.000 euro stijgt dat aandeel naar 80%, bij projecten van meer dan 200.000 euro wordt in alle gevallen (100%) gewerkt met dienstverleners.

Toch is het slechts in een dertigtal gevallen mogelijk om de informatie over het “gebruik van dienstverleners” en het “totale projectbudget” te combineren. Hierdoor laten de cijfers geen generalisatie toe, al wijst deze beperkte steekproef wel op een correlatie tussen budgettaire vastlegging en uitbesteding, wat ook begrijpelijk is gezien de omvang en complexiteit van de projecten. **De tegenstelling tussen “kleinschalige gemeentelijke projecten” en “grootschalige gewestelijke programma's” weerspiegelt dus vrij duidelijk de tendens tot meer of minder inschakeling van commerciële dienstverlening, vooral in de recente jaren. Of deze trend zich blijft doorzetten, is echter nog niet met zekerheid te zeggen.**

In de vragenlijst werd ook gevraagd naar eventuele details over “voor welk soort diensten?”. De 74 ontvangen antwoorden zijn vaak vergelijkbaar en kunnen worden gegroepeerd in acht categorieën, in volgorde van frequentie: Animatie en facilitering (30 vermeldingen); Volledige uitvoering van alle participatiediensten (18); Advies, expertise en onderzoek (15); Organisatie (13); Communicatie (8); Ontwerp en conceptie (8); Werving (2); Vertaling (1). Deze indeling laat zich lezen als een **driedeling in de aard van uitbesteding: (I) volledige delegatie van het participatieproces, (II) inbreng van methodologische of inhoudelijke expertise, en (III) logistieke of organisatorische ondersteuning.**

4.8. Budgetten voor participatieve initiatieven

Het budget voor participatiemechanismen georganiseerd door overheidsinstanties is niet gemakkelijk te definiëren en te verzamelen. Naast een mogelijke terughoudendheid bij de aangifte, zijn er een aantal aspecten die het terugbrengen tot één enkel cijfer bemoeilijken.

Ten eerste, hebben we het over de totale kosten van het programma of van dit project, of alleen over de kosten van het participatieve luik binnen een breder proces? En binnen die kosten: beperken we ons tot uitgaven die vallen onder formele overheidsopdrachten en bestellingen, of tellen we ook de tijd en inzet van ambtenaren mee, al dan niet expliciet begroot?

Deze complexiteit verklaart het lage antwoordpercentage: **71% van de respondenten gaf er de voorkeur aan geen budgettaire informatie te verstrekken.**

Op basis van onze gegevens zien we hoe moeilijk het is om over een totaalbudget te spreken. De gerapporteerde budgetten gaan van een minimum van 100 euro, vergezeld van de opmerking “*de zaal wordt gratis ter beschikking gesteld door een school. We kopen enkel de pizza’s en de drankjes*”, tot bijna 4,7 miljoen euro, een bedrag dat in werkelijkheid 32 lokale programma’s van elk 140.000 euro omvat. **Deze verschillen weerspiegelen een reëel verschil tussen lokale participatie gedragen door actoren die tijd vrijmaken met minimale budgetten, en communicatie- en evenementenprocessen die kosten genereren op een heel andere schaal.**

Van de ongeveer dertig projecten waarvoor een budgetindicatie is gegeven, kost 54% minder dan 50.000 euro, 46% minstens 50.000 euro en 36% overstijgt de grens van 100.000 euro. Kijken we enkel het gemeentelijk niveau, dan bedraagt bij 32% van de projecten het budget minstens € 100.000. Op gewestelijk niveau loopt dat percentage op tot 44%.

Deze discrepantie tussen het gemeentelijke en het gewestelijk niveau wordt ook weerspiegeld in de budgetgegevens uit de **referenties van aanbieders binnen de opdrachtcentrale participatie**: 19% van de gemeentelijke referenties vermeldt een budget van minstens € 100.000; 48% van de gewestelijke referenties doet dat. Toch geldt voor de meerderheid van deze **referenties dat ze betrekking hebben op overheidsopdrachten van geringe waarde**, met bedragen onder de drempel van 30.000 euro.

4.9. Welke gevolgen worden er gegeven aan initiatieven voor burgerparticipatie?

Op de slotvraag: “Welke gevolgen worden er gegeven aan burgerparticipatie-initiatief?” gaf 82% van de respondenten een antwoord. Deze antwoorden weerspiegelen een focus op het principe van verantwoordingsplicht (Papadopoulos, 2013) door middel van “**follow-up**”, “**rekening houden met**” en “**communiceren over de verwezenlijkingen**”. Toch is deze informatie moeilijk vast te leggen, omdat we weten dat de verscheidenheid aan situaties en tijdsbestekken het moeilijk, zo niet illusoir, maakt om de invloed van participatie te traceren. De beslissingen bevinden zich immers vaak op het kruispunt van participatie, politieke vertegenwoordiging en ambtelijke uitvoering (Jacquet, Ryan, van der Does, 2023; Vrydagh, 2023b).

4.9.1. Een totaalvisie gericht op de follow-up van projecten en de communicatieve invloed

De verkregen antwoorden kunnen worden gegroepeerd in een tiental categorieën, die in tabel 7 worden weergegeven van de meest tot de minst voorkomende. De meest genoemde vorm van follow-up betreft initiatieven die **de uitvoering van projecten** behelzen, aangezien deze de facto de basis vormen voor een mogelijke follow-up. Dit geldt met name voor burgerbegrotingen en alle vormen van projectoproepen. Meer in het algemeen wordt er minstens **één vorm van communicatie over de gevolgen voorzien**, via verschillende institutionele kanalen.

Wanneer het initiatief vooral gericht is op het formuleren van aanbevelingen, zijn er twee hoofdvormen van resultaat zichtbaar: in 28% van de gevallen worden de **aanbevelingen opgenomen in beleidsdocumenten**; in 16% worden ze **samengebracht in een specifiek verslag**. Bovendien worden beide benaderingen in 11% van de gevallen gezamenlijk toegepast.

Indien er geen sprake is van een inachtneming of rechtstreekse follow-up, wijzen de projectverantwoordelijken er vaak op dat ze **de aanbevelingen hebben doorgegeven aan andere bevoegde instanties** of dat ze vertrouwen op het voortzetten van **de dialoog en participatie in een andere vorm of fase**.

Tot slot moet worden opgemerkt dat sommige antwoorden in feite neerkomen op het **uitblijven van gevolgen**: hetzij omdat het proces zonder vervolg werd afgesloten, hetzij omdat een antwoord op het moment van bevraging nog steeds op zich liet wachten.

Tabel 7: Illustratie van de soorten follow-up van initiatieven voor burgerparticipatie

Categorieën	%	N van N=68	Voorbeelden van [geanonimiseerde] antwoorden
Opvolging of uitvoering van projecten	44%	30	<p>“Er is een oproep tot kandidaatstelling gedaan aan de 40 verenigingen die hebben deelgenomen aan het participatieproces om een beheercomité op te richten. Het zal bestaan uit het [project]team en 6 burgers.”</p> <p>“De juryleden formuleren een advies dat wordt voorgelegd aan het [college], dat de uiteindelijke beslissing neemt. Eerdere edities hebben laten zien dat de adviezen werden gevolgd inzake de geselecteerde projecten.”</p> <p>“Implementatie van het project/initiatief dat voortkwam uit de mobilisatie. Het hangt af van het ene [geval] tot het andere, van de ene situatie tot de andere, van de ene context tot de andere.”</p>
Communicatie en informatie over het gevolg dat eraan wordt gegeven	35%	24	<p>“Regelmatige communicatie over de uitgevoerde burgerprojecten.”</p> <p>“Een uitwisseling van vragen en antwoorden, zo nodig gevolgd door interventies door de gemeentediensten.”</p> <p>“De Dienst Participatie [van de gemeente] controleert of het project tot een goed einde is gebracht, en voegt het toe aan zijn cartografie en op zijn website.”</p>

Categorieën	%	N van N=68	Voorbeelden van [geanonimiseerde] antwoorden
Aanbevelingen opgenomen in plannen of programma's	28%	19	<p>"Het programma werd opgesteld na de diverse uitwisselingen en geïmplementeerde acties. Het is naar de belangrijkste stakeholders gestuurd voor commentaar en nalezing."</p> <p>"De conclusies van het participatief proces zijn verwerkt in het bestek voor de toekomstige herinrichting. Belangrijke personen (directeuren, hoofdgebruikers, buurtbewoners) werden opgenomen als burgerleden in de jury die het architectenbureau aanstelde, als waarnemers. Zij konden dus niet deelnemen aan de besluitvorming. Het geselecteerde bureau heeft volledig rekening gehouden met de prioriteiten die tijdens het participatieproces naar voren kwamen."</p> <p>"Online publicatie en gebruik van de resultaten in de diagnose en [territoriale] visie."</p>
Publicatie van een samenvatting of verslag	16%	11	<p>"Er is een boekje met aanbevelingen opgesteld en verstuurd naar toekomstige beheerders en ontwikkelaars van het park, en online gezet."</p> <p>"Het diagnoserapport werd naar de deelnemers gestuurd en online en in de plaatselijke krant gepubliceerd."</p>
Terbeschikkingstelling van de resultaten of doorgifte aan andere overheden	15%	10	<p>"De Brusselse Regering geeft een eerste feedback na 3 maanden en een tweede feedback 12 maanden later. Hiertoe worden de regeringsleden bijgestaan door de gewestelijke besturen, die hen de nodige informatie verschaffen."</p> <p>"Het gaat om een [intermediair] participatie-initiatief. Gegevens die relevant worden geacht, worden [naar de experts] gestuurd om in verschillende fasen te worden verwerkt."</p>

Categorieën	%	N van N=68	Voorbeelden van [geanonimiseerde] antwoorden
Herhaling, continuïteit of uitbreiding van de participatie	15%	10	<p>“Tijdens de beraadslaging over de uiteindelijke keuze van het tracé is rekening gehouden met de mening van het burgerpanel. Gelet op deze succesvolle samenwerking tussen burgers en de verschillende besturen van de stad en het Gewest, is er een nieuw burgerpanel opgericht voor de aanlegfase.”</p> <p>“Op verzoek van het burgerpanel is er een openbare (raadplegings)vergadering georganiseerd.”</p> <p>“Na de overlegfase met de wijkraad werd er een openbare (raadplegings)vergadering georganiseerd voor de hele wijk.”</p> <p>“De [burger]assemblee bestendigen als forum voor uitwisseling tussen lokale spelers en partners voor de ontwikkeling en uitvoering van het [actie]plan.”</p>
Organisatie van openbare evenementen of specifieke activiteiten	13%	9	<p>“Het programma werd opgesteld na de diverse uitwisselingen en geïmplementeerde acties. Het is naar de belangrijkste stakeholders gestuurd voor commentaar en nalezing.”</p>
Geen gevolgen (om organisatorische of politieke redenen)	9%	6	<p>“Deze beslissing behoort tot de bevoegdheid van het kabinet.”</p> <p>“De werkzaamheden zijn voltooid [in de zomer van 2023].”</p> <p>“Het project verloopt als gepland.”</p>
Beoordeling van het participatiemechanisme	1%	1	<p>“Implementatie van de projecten. Communicatie over de uitvoering. Beoordeling van het mechanisme. Bestendiging van het mechanisme.”</p>

4.9.2. Twee voorbeelden van de stappen die worden genomen om een volgrecht te creëren

Eenzelfde project kan dus sporen nalaten in verschillende categorieën van “conclusies en follow-up”. Gemiddeld worden 1,8 categorieën per initiatief genoemd. Twee participatieve initiatieven vallen op door de gedetailleerdheid van hun antwoord: ze combineren 5 of 6 verschillende vormen van opvolging. Het gaat om een proces van de Vlaamse Gemeenschapscommissie en een initiatief van het Brussels Parlement.

Fragmenten uit de online informatiebladen

Organisatie : Vlaamse Gemeenschapscommissie

Conclusies en follow-up: “De ideeën en aanbevelingen zijn opgenomen in een eindrapport, dat ruim werd verspreid en dat input gaf aan het meerjarenplan. In het plan zijn die aanbevelingen uit Stadspiratie herkenbaar aan een specifiek logo. Met de projectoproep

Bruss-it nodigde de VGC burgers en organisaties uit om aan de slag te gaan met de vele ideeën rond Duurzame en leefbare stad en Participatie en samenwerken, twee thema's die voortkwamen uit het participatietraject Stadspiratie.”

Beschrijving: De Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) heeft in 2020 haar eerste meerjarenplan 2021-2025 opgesteld. Met “Stadspiratie” wilde de VGC van 28 januari tot 4 juli 2020 zoveel mogelijk Brusselaars samenbrengen om dat plan mee vorm te geven. Iedereen kon daarom ideeën indienen binnen 6 thema's: op het drietalige onlineplatform www.stadspiratie.be, met postkaarten, op groepsbijeenkomsten en in onlinesessies. De 6 thema's waren: leren, opgroeien, meedoen, samen maken, ontmoeten of gezond leven in de stad

Online: <https://participatie.brussels/initiatieven/69-stadspiratie/>

Organisatie : Brussels Parlement

Conclusies en follow-up: “Aanbevelingen gestuurd naar de betrokken entiteiten (parlementen en regering); follow-up uitgevoerd door de leden van de bevoegde permanente commissies van het Parlement, dat besloten heeft om de deliberatieve commissie op te richten; presentatie en bespreking van de follow-up met de burgers die deelgenomen hebben aan het werk van de deliberatieve commissie.”

Beschrijving: De deliberatieve commissies worden opgericht op basis van een voorstel van burgers, ondertekend door minstens 1000 Brusselaars van 16 jaar of ouder, of op basis van een voorstel van een of meer fracties. Ze hebben als doel om voorstellen van aanbevelingen over een specifiek thema uit te werken. Ze bestaan uit 3/4 burgers, die via loting tweemaal worden gekozen uit de Brusselse bevolking van 16 jaar of ouder, en 1/4 parlementsleden, die lid zijn van de parlementaire commissie die bij de kwestie in kwestie betrokken is. Na verschillende vergaderingen van het overlegcomité stellen parlementariërs en burgers een reeks aanbevelingen op, die vervolgens voor follow-up naar het Parlement worden gestuurd om politieke beslissingen te sturen..

Online: <https://participatie.brussels/initiatieven/20-deliberatieve-commissies/>

Deze twee participatiemechanismen onderscheiden zich door **de geplande en voorspelbare integratie van het participatief initiatief in een besluitvormingsproces**, met een verwachte, zelfs routinematige overdracht van de resultaten. In het geval van *Stadspiratie* werd aansluitend een andere oproep voor participatieve projecten georganiseerd, met als doel de prioriteiten die uit de participatieve verkenning naar voren kwamen, in de praktijk te brengen. In het geval van deliberatieve commissies is hun jaarlijkse vernieuwing een integraal onderdeel van het participatiemechanisme. Bij elke cyclus wordt het werk van de deelnemers zowel gebundeld in een afzonderlijk document, als opgenomen in andere producties van de instelling, met een duidelijk label dat helpt om ze te identificeren als burgerbijdragen. Bovendien worden deze documenten breed gecommuniceerd. De opvolgingsmodaliteiten zijn van tevoren vastgelegd, en in het geval van de deliberatieve commissies nemen sommige deelnemers ook actief deel aan die opvolging. Het recurrente karakter van deze processen maakt het belang van de follow-up tastbaarder. Dit geldt ook voor de Burgerassemblee voor het Klimaat, waarin is bepaald: “De Brusselse Regering geeft een eerste feedback na 3 maanden en een tweede feedback 12 maanden later.”

Los van de analyse van de antwoorden, moeten de mogelijke vervolgen van een project worden begrepen binnen een context, die deze kwestie meer of minder relevant en urgent maakt. Wat daarbij als gemeenschappelijke basis naar voren komt, is dat **het “recht op vervolg” meerdere aspecten omvat: de bundeling en het valoriseren van de resultaten van een regeling, hun integratie in andere werkzaamheden en hun verbinding met nieuwe participatiemomenten.**

5. CONCLUSIE: NAAR EEN MEER PARTICIPATIEVE CULTUUR

Deze eerste editie van de inventaris is opgezet rondom instrumenten van “overheidsgestuurde participatie”, zoals burgerassemblees, burgerbegrotingen, wijkraden, burgerpanels, projectoproepen en elke vorm van open overleg.

Daardoor ligt de focus minder op een ander aspect van de burgerparticipatie, namelijk de **initiatieven van burgers, verenigingen of collectieven die zelf lokale projecten ondernemen of overheidsinstanties interpellieren**. We merken hier een tegenstelling tussen *opwaartse participatie (bottom-up)* of *neerwaartse participatie (top-down)*, afhankelijk van wie het initiatief neemt voor een participatiemechanisme.

De initiatieven die de overheidsinstanties nemen omdat ze mensen willen “doen participeren”, hebben verschillende doelen: **het publieke debat levend houden**, de **kwaliteit** en **haalbaarheid** van een project verbeteren, de **legitimiteit** en **aanvaardbaarheid** van een beslissing meten of vergroten, **de betrokkenheid** en het gevoel van **verbondenheid versterken**.

Deze participatiemechanismen volgen verschillende logica's wat betreft de betrokkenheid van het publiek. We kunnen dus een fundamenteel onderscheid maken tussen **aanvullende manieren om het publiek te betrekken bij reeds bestaande projecten en originele participatieve en deliberatieve mechanismen die gebaseerd zijn op het formuleren van meningen en aanbevelingen**. In de praktijk zijn de eerste doorgaans geïntegreerd in het openbaar beleid, op het gevaar af dat de participatiegraad (te) gering is, terwijl de tweede volledig participatief zijn, op het gevaar af (te) weinig verbonden te zijn met het overheidsbeleid.

5.1. Begrenzungen en veranderingen van de praktijken

Op deze manier stuiten deze participatiemechanismen op grenzen bij het bereiken van hun doelen, maar laten ze tegelijk ook een openheid en evolutie zien binnen overheidspraktijken.

Eenzijds is **het nog steeds moeilijk om burgerparticipatie duidelijk te plaatsen binnen bepaalde publieke actieprogramma's**. Soms komt participatie voor in processen waar de democratische ruimte en open uitwisseling beperkt zijn of zelfs een randverschijnsel. Het kan bijvoorbeeld gaan om eenmalige betrokkenheid van enkele niet-specialisten in participatiemechanismen die voorheen voorbehouden waren aan experts en besluitvormers, of om het organiseren van openbare infovergaderingen. Ook worden soms onderwerpen besproken die niet als strategisch belangrijk worden gezien, waardoor de impact van de raadpleging beperkt blijft.

Anderzijds kunnen deze **participatiemechanismen ook gezien worden als het begin van diepere transformatie**. Het openstellen van bepaalde besluitvormingsruimten voor niet-deskundige profielen is een stap naar een inclusiever bestuur. De groeiende aandacht voor communicatie, transparantie en toegankelijke informatie toont een groeiende wens om de legitimiteit van deze processen te versterken. Hoewel deze initiatieven nog onvolledig zijn, leggen ze wel degelijk de basis voor een sterkere participatiecultuur.

5.2. Niveaus van participatie en engagement

In dit diverse geheel is de grens tussen het verzamelen van informatie, het uiten van individuele meningen, het vormen van collectieve standpunten en gezamenlijke besluitvorming vaak vaag. Tijdens de gegevensverzameling gaven de projectbeheerders regelmatig commentaar op het participatieniveau en de mate van betrokkenheid van de deelnemers. Ze benadrukten vooral het belang van **het onderscheiden van verschillende participatieniveaus, afhankelijk van de fase van het project**, in de overtuiging dat de betrokkenheid van de belanghebbenden tijdens het proces kan groeien. Sommigen rechtvaardigden een **beperkte participatiegraad omwille van de technische of politieke complexiteit** van bepaalde dossiers, wat een breder overleg bemoeilijkt. Bepaalde ambtenaren wezen ook op **de ondervonden beperkingen, met name op het vlak van mobilisatie en representativiteit**, die bepalend zijn voor de legitimiteit van hun initiatief.

Deze opmerkingen laten zien dat er een gedeeld bewustzijn is over wat een goed participatief proces vereist, maar ook van een helder besef van de praktische grenzen waar de ambtenaren en projectbeheerders mee te maken hebben. Het maken van onderscheid tussen betrokkenheidsniveaus per projectfase toont de wil om participatie realistisch en passend aan te pakken. Daarnaast betekent het erkennen van technische, politieke of logistieke beperkingen niet dat participatie wordt opgegeven, maar juist dat men **pragmatisch zoekt naar een evenwicht tussen democratische idealen en wat haalbaar is**. Dit heldere inzicht is op zich al een belangrijke voorwaarde om constructieve veranderingen in de praktijk mogelijk te maken.

5.3. Toekomstige doelstellingen van de Dienst Participatie

De inventaris maakt het mogelijk om alle publieke momenten van beleidsparticipatie te verzamelen en te volgen. Door de tot stand gekomen dynamieken zichtbaar te maken, willen we ze versterken en verder laten groeien. De Dienst Participatie in het Brussels Gewest wil dit project dus voortzetten met focus op drie punten:

- 1. De inventaris uitbreiden en verdiepen** door meer initiatieven van beleidsparticipatie te registreren.
- 2. De informatie actueel houden**, zodat de inventaris een betrouwbare bron wordt voor het opvolgen van participatiemechanismen in het Brussels Gewest.
- 3. Onderzoeken of het zinvol is om bottom-up-initiatieven** voor burgerparticipatie op te nemen, met dezelfde werkwijze of in een vorm die is aangepast aan hun realiteit en middelen.

Met deze drie doelen kunnen we de functies van de inventaris in de praktijk te brengen: kennis over burgerparticipatiedynamieken in het Brussels Gewest archiveren en delen, projecten opvolgen, en toegang bieden tot de eerdere verwezenlijkingen rond bepaalde thema's of gebieden.

Meer algemeen wil de Dienst Participatie **een cultuur van participatie** versterken en de ontwikkeling en kwaliteit van participatieve dynamieken ondersteunen. Hiervoor worden verschillende middelen ingezet: gerichte **opleidingen**, een **netwerk voor uitwisseling en samenwerking tussen publieke actoren en verenigingsactoren**, de **toolbox**, het **platform participatie.brussels**, en de **begeleiding van projecten**, bijvoorbeeld via de opdrachtcentrale, om concrete behoeften bij de uitvoering van participatiemechanismen te vervullen. Samen met alle betrokken actoren willen we ervoor zorgen dat burgerparticipatie zoveel mogelijk ruimte biedt voor inbreng en collectieve discussie, voor collectief denken en handelen, als waardevolle input voor de publieke debatten en politieke besluitvorming.

6. GECITEERDE REFERENTIEWERKEN

Bottin J. (2023). Les serveurs invisibles de la démocratie participative: étude des agents publics de la participation au sein des administrations publiques belges, Thèse en science politique, UCLouvain.
<http://hdl.handle.net/2078.1/284477>

Bottin J., Bourgaux A.-E., Niessen C., Sautter A.-M., « La Belgique comme laboratoire démocratique », Journée d'étude, Conseil Économique Social et Environnemental, Paris, 25.10.2024. Compte-rendu et programme :
<https://participation.brussels/actualites/journee-d-etude-la-belgique-un-laboratoire-pour-la-democratie-deliberative/>

IEB. (2022). « A participé, dans la limite du cadre imposé », *Bruxelles en Mouvements*, n°320, octobre 2022,
<https://www.ieb.be/Parution-du-Bruxelles-en-mouvements-no320-octobre-2022>

Jacquet, V., Minsart, E., & Dodeigne, J. (2024). The spread of participatory budgeting: Procedural diversity, municipal context, and electoral drivers in the Belgian context. *International Review of Administrative Sciences*, 90(4), 773–792. <https://doi.org/10.1177/00208523241238083>

Jacquet, V., Ryan, M., & van der Does, R. (eds). (2023). *The impacts of democratic innovations*. ECPR Press.
<http://dx.doi.org/10.61675/ksby3068>

Mazeaud, A., & Nonjon, M. (2018). *Le marché de la démocratie participative* (Editions du croquant).
<https://editions-croquant.org/sociologie/454-le-marche-de-la-democratie-participative.html>

OCDE. (2020). *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions: Catching the Deliberative Wave*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/339306da-en>

OCDE. (2023) [1st ed. 2020]. *Deliberative Democracy Database*,
<https://airtable.com/appP4czQIAU1My2M3/shrX048tmQLI8yzdc/tblrttW98WGpdnX3Y/viwX5ZutDDGdDMEep>

Papadopoulos, Y. (2013). Reddition de comptes. In I. Casillo, R. Barbier, L. Blondiaux, F. Chateauraynaud, J.-M. Fourniau, R. Lefebvre, C. Neveu, & D. Salles (Éds.), *Dictionnaire critique et interdisciplinaire de la Participation*, DicoPart (1ère édition). GIS Démocratie et Participation. <https://www.dicopart.fr/reddition-de-comptes-2013>

Paulis, E., Pilet, J.-B., Panel, S., Vittori, D., & Close, C. (2021). The POLITICIZE dataset: An inventory of deliberative mini-publics (DMPs) in Europe. *European Political Science*, 20(3), 521–542.
<https://doi.org/10.1057/s41304-020-00284-9>

Paulis, E, Talukder, D, Vrydagh, J. (2022). Mini-publics délibératifs. In G. Petit, L. Blondiaux, I. Casillo, J.-M. Fourniau, G. Gourgues, S. Hayat, R. Lefebvre, S. Rui, S. Wojcik, & J. Zetlaoui-Léger (Éds.), *Dictionnaire critique et interdisciplinaire de la Participation*, DicoPart (2ème édition). GIS Démocratie et Participation.
<https://www.dicopart.fr/mini-publics-deliberatifs-2022>

Service de la Participation en Région bruxelloise. Perspective.brussels (2022). « La participation en Région bruxelloise : enjeux, constats et déploiement », note de vision, septembre 2022,
https://participation.brussels/media/yrfdbk5/note_de_vision_service_participation.pdf

Service de la Participation en Région bruxelloise, Perspective.brussels (2024). « La participation pour quoi faire ? Qu'entend-on par participation citoyenne ? », avril 2024, <https://participation.brussels/outils/introduction-a-la-participation/la-participation-pour-quoi-faire/>

Service de la Participation en Région bruxelloise, Perspective.brussels (2024). « Niveaux de participation », avril 2024, <https://participation.brussels/outils/introduction-a-la-participation/niveaux-de-participation/>

Service de la Participation en Région bruxelloise, Perspective.brussels (2024). « Le cadre légal de la participation », avril 2024, <https://participation.brussels/outils/introduction-a-la-participation/cadre-legal-de-la-participation-citoyenne/>

Service de la Participation en Région bruxelloise, Perspective.brussels (2024). « Budget participatif. Tour d'horizon en Région bruxelloise », avril 2024, <https://participation.brussels/outils/dispositifs-participatifs/appels-a-projets-et-budgets-participatifs/cas-pratique-budget-participatif-tour-d-horizon-en-region-bruxelloise/>

ULB-VUB (Collectif), (2023). « Ecouter la voix du citoyen : du mouvement participatif à l'isoloir. Étude sur les mécanismes de démocratie participative en Belgique : pratiques, enjeux et perspectives », janvier 2023, <http://politicize.eu/itsme/> [base de données : <http://politicize.eu/wp-content/uploads/2023/05/inventaire.xlsx>]

Vrydagh, J., Devillers, S., Talukder, D., Jacquet, V., & Bottin, J. (2020). Les mini-publics en Belgique (2001-2018): Expériences de panels citoyens délibératifs. *Courrier hebdomadaire du CRISP*, 2477–2478(32–33), 5–72. <https://doi.org/10.3917/cris.2477.0005>

Vrydagh, J. (2023a). The minipublic bubble: How the contributions of minipublics are conceived in Belgium (2001–2021). *European Political Science Review*, 1–16. <https://doi.org/10.1017/S1755773922000595>

Vrydagh, J. (2023b). Unraveling a mystery: The influences of deliberative minipublics on public decision-making, PhD Thesis, UCL - VUB. <https://dial.uclouvain.be/pr/boreal/object/boreal:273675>